

Türkçe Siyer Geleneğinde İki Temsil: Darîr ve Veysî'nin Eserlerinin Karşılaştırılması

Nesime Beyza KEMİKLİ

* Arş.Gör., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
İslam Tarihi ve Sanatları, Bolu Türkiye.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0829-1207>

ROR ID: <https://ror.org/01x1kqx83>

nesimebeyzakemikli@ibu.edu.tr

Atıf Bilgisi

KEMİKLİ, Nesime Beyza. “Türkçe Siyer Geleneğinde İki Temsil: Darîr ve Veysî'nin Eserlerinin Karşılaştırılması”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 54 (Güz 2025), 579-612.

Geliş Tarihi	11.08.2025
Kabul Tarihi	05.10.2025
Yayın Tarihi	29.11.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu çalışma, Bursa Uludağ Üniversitesi BAP Komisyonu tarafından desteklenmeye uygun görülen “Osmanlı Dönemi Siyer Yazıcılığı: Dürretü't-Tâc Örneği” başlıklı (Proje No: SDK-2024-1958) Lisansüstü Tez Projesi (LTP) kapsamında hazırlanmıştır.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	tkidergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

ÖZET

Türklerin İslamiyeti kabulünün, onların sosyal yapısından kültürel ve sanatsal üretimlerine kadar pek çok alanda belirgin yansımaları olmuştur. Söz konusu etkileşimle birlikte, Türkler İslam düşüncesine kendi bakış açılarını katarak zengin bir ilmî miras oluşturmuşlardır. Başlangıçta ilmî ve edebî metinlerinin ilk nüvelerini Farsça ve Arapça literatürden tevarüsle oluşturmakla birlikte, zamanla anadillerinde ürettikleri telif metinlerle özgün bir ilmî gelenek inşa etmişlerdir. Siyer ilminde çalışmaların meydana gelişi ve müstakil bir literatür alanının oluşması bu bağlantının ürünüdür. Literatürde Erzurumlu Darîr'in Tercüme-i Siyer-i Nebî adlı eseri ilk Türkçe siyer tercümesi, Veysî'nin Dürretü't-Tâc fî Sâhibi'l-Mî'râc'ı ise ilk telif siyer metni olarak değerlendirilmektedir. Her iki eser de Hz. Muhammed'in hayatını konu edinmekle birlikte, yazıldıkları dönemlerin kültürel ve edebî özelliklerini yansıtma sebebiyle kendilerine has hususiyetlere sahiptirler. Çalışmada, Türk siyer geleneğinde tercüme ile telif eserler arasında nasıl bir işlevsel ve anlatımsal farklılık bulunmaktadır sorusuna cevap aranmaktadır. Bu bağlamda Türkçe siyer literatürünün bu iki önemli eseri, kaynakları, muhtevası, üslubu ve tarihsel bağlamları açısından karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Yapılan karşılaştırma neticesinde, tercüme niteliğindeki Darîr'in eserinde sade dil, sözlü kültürün izleri ve halkın dinî tecrübesi ön plandayken; Veysî'nin telif eserinde süslü nesir, kaynaklara atıf ve seçici rivayet kullanımıyla birlikte daha ilmî ve edebî bir yaklaşım sergilendiği görülmüştür. Her iki eser de yazıldıkları dönemin toplumsal ihtiyaçlarını ve kültürel anlayışlarını yansıtmakta, aynı zamanda Türkçe siyer yazım geleneğinin yerleşme sürecine ışık tutacak nitelikler taşımaktadır. Bu yönüyle çalışma, siyer yazıcılığının tercüme-telif ayrımı çerçevesinde tarihî ve edebî işlevlerine dair bazı tespitler ortaya koymakta ve Türk-İslam kültür tarihinde siyer yazım geleneğinin şekilleniş sürecine ilişkin mütevazı bir katkı sağlamaya amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

İslam Tarihi, Siyer, Darîr, Veysî, Tercüme, Telif.

Two Representations in the Turkish Tradition of Sira: A Comparison of the Works of Darir and Veysi

Nesime Beyza KEMİKLİ

* R.A., Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts, Bolu, Türkiye.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0829-1207>

ROR ID: <https://ror.org/01x1kqx83>

nesimebeyzakemikli@ibu.edu.tr

Citation

KEMİKLİ, Nesime Beyza. "Destruction or the Construction of a New Civilization? a Refutation of Speros Vryonis, Jr.'s Views on the Turkification of Anatolia". *The Journal of Turkish Cultural Studies*, 54 (Fall 2025), 579-612.

Date of Submission 11.08.2025

Date of Acceptance 05.10.2025

Date of Publication 29.11.2025

Peer-Review Double anonymized - Two External

Ethical Statement

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

This article was prepared within the scope of the Graduate Thesis Project (GTP) titled "*Siyar Writing in the Ottoman Period: The Case of Dürretü't-Tâc*" (Project No: SDK-2024-1958), which was approved for support by the Scientific Research Projects Commission of Bursa Uludağ University.

Plagiarism Checks Yes - Turnitin

Conflicts of Interest The author(s) has no conflict of interest to declare.

Complaints tkidergisii@gmail.com

Grant Support The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Copyright & License Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

ABSTRACT

The adoption of Islam by the Turks had a transformative impact on their social, cultural, and intellectual life, fostering the development of a rich scientific and literary heritage. While early Turkish-Islamic texts were heavily influenced by Persian and Arabic sources, the Turks gradually established an independent scholarly tradition in their own language. A significant aspect of this evolution is seen in the emergence of *siyer* (biographies of the Prophet Muhammad) as a distinct literary genre. Erzurumlu Darîr's *Tercüme-i Siyer-i Nebî* is considered the first Turkish translation of a *siyer*, while Veysî's *Dürretü't-Tâc fî Sâhibi'l-Mî'râc* is regarded as the first original *siyer* work composed in Turkish. This study examines the functional and narrative differences between these two foundational texts. Darîr's work reflects an accessible, oral-based style rooted in the religious experience of the general populace, characterized by straightforward language and a didactic tone. In contrast, Veysî's composition employs elaborate prose, intertextual references, and a selective narrative approach, reflecting a more elite, literary, and scholarly orientation. These differences are shaped by the distinct political, cultural, and intellectual climates of their respective periods. Through this comparative analysis, the study highlights how translation and original authorship reflect varying modes of cultural production and contribute to the localization and evolution of *siyer* writing in Turkish-Islamic tradition. Ultimately, both texts serve as critical markers in the historical development of Turkish *siyer* literature, illustrating the genre's role in negotiating identity, religious knowledge, and literary expression within the broader framework of Islamic civilization.

Keywords

Islamic History, *Sirah*, Darîr, Veysî, Translation, Original Work.

Giriş

İslam düşüncesinin temel disiplinlerinden biri olan siyer, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatını, peygamberlik sürecini, şahsiyetini ve mücadelesini tarihsel bağlamda ele alan bir ilim dalı olarak, hicrî birinci asırdan itibaren hadis ilminden bağımsızlaşarak gelişmiş, zamanla farklı coğrafyalarda ve kültürel bağlamlarda çeşitli biçimlerde yeniden üretilmiştir. Siyer, bu yönüyle hem tarihsel bir disiplinin hem de kolektif dinî hafızanın temel kaynaklarından biri olmuştur.

Türkçe siyer yazımı, manzum ve mensur örnekleriyle 14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görünür hale gelmeye başlamıştır. Bu eserler hem dinî öğretim hem de kültürel aktarım açısından önemli bir işlev üstlenmiştir. İlk dönemlerde Arapça ve Farsça metinlerden yapılan tercümelerle başlayan Türkçe siyer geleneği, zamanla telif eserlerle zenginleşmiş, böylelikle yerli bir edebî ve ilmî zemin kazanmıştır. Bu gelişim, Türk-İslam kültürünün dinî hafızasında siyerin ne denli merkezî bir yere sahip olduğunu da göstermektedir.

Türkçede yazılmış ilk kapsamlı siyer örneği olarak kabul edilen Erzurumlu Darîr'in *Tercüme-i Sîretü'n-Nebî* adlı eseri, 1388 yılında tamamlanmıştır.¹ Söz konusu eser daha ziyade Ebu'l-Hasan el-Bekrî ile İbn İshak ve İbn Hişâm'ın eserlerine dayanan bir derleme ve çeviri mahiyeti taşımaktadır. Bununla birlikte Darîr'in eseri, salt bir tercümeden ibaret olmayıp başka kaynaklara müracaat edilen ve bizzat Darîr'in kendine has söyleyişine yer verdiği bir eserdir.² Veysî'nin 17. yüzyılda kaleme aldığı *Dürretü't-Tâc fî Sâhibi'l-Mî'râc* isimli eseri yahut yaygın kabul gören adıyla *Siyer-i Veysî*, sanatlı nesrin temsilcisi olarak estetik kaygılarla oluşturulmuş özgün bir telif olarak öne çıkmaktadır.³ Literatürde biri ilk tercüme, diğeri ilk telif Türkçe siyer örneği olarak kabul edilen bu iki metin, yalnızca kaynak kullanımı ve üslup bakımından değil; aynı zamanda dönemin dinî ve edebî anlayışlarını yansıtmaları açısından da dikkate değerdir.⁴

¹ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişâm'ın Siyer'inin Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 1982, XLI.

² Massad Süveylim Ali el-Shaman, *a.g.t.*, XLV.

³ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *a.g.t.*, LXX.

⁴ Darîr'in eseri hakkında 1986 senesinde Mustafa Erkan tarafından doktora, 2006 yılında Yıldırım Kaplan tarafından yüksek lisans tez çalışmaları yürütülmüştür.

Türkçe siyer geleneği üzerine yapılan çalışmalarda çoğunlukla metinlerin edebî yönleri öne çıkarılmakta, tarihî, sosyo-kültürel ve dinî bağlamlarına ise görece daha az yer verilmektedir. Darîr ile Veysî'nin siyer metinleri üzerine müstakil incelemeler bulunmakla birlikte, bu iki eserin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesine dair örnekler sınırlı görünmektedir. Ayrıca, Türkçe siyer geleneğinin ilk örnekleri üzerinden kapsamlı bir çerçeve sunan çalışmalar da henüz yeterince gelişmemiştir. Bu nedenle, bu makalede söz konusu konulara mütevazı bir katkı sunmak amaçlanmıştır.

Bu makalede, tercüme ve telif niteliği taşıyan bu iki eserin, Türkçe siyer yazım geleneğinde nasıl bir işlev üstlendiği; dil, üslup, kaynak kullanımı ve anlatı yöntemi açısından nasıl farklılıklar gösterdiği gibi hususlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ancak mukayese yapılırken, konunun makale sınırlarını aşan mahiyeti dikkate alınarak örneklem hususunda iktisatlı davranılmıştır. Makalenin ilk kısmında siyer yazıcılığının Osmanlı'daki gelişimi kısaca ele alınmış ikinci kısımda ilgili eserler ayrı ayrı tanıtılmış, son kısımda ise iki metnin mukayesesine yer verilmiştir.

1. İslam Tarihinde Siyer Yazıcılığının Yeri ve Osmanlı Dönemindeki Gelişimi

Siyer, İslam tarih yazıcılığının teşekkülünde önemli bir yere sahiptir. Hz. Muhammed'in hayatını, peygamberliğini, savaşlarını ve toplumsal ilişkilerini anlatan siyer metinleri, yalnızca tarihsel bilgi sunmaz; aynı zamanda dinî kimliğin inşasında, ahlakî örnekliğin aktarımında ve bu değerlerin korunup sonraki kuşaklara nakledilmesinde işlevsel bir rol üstlenir.

Başlangıçta haberlerin derlendiği, rivayetlerin konu esaslı olarak sahifelerde toplandığı ve akabinde dağınık halde bulunan bilgi birikiminin bir araya getirildiği süreçlerle varlık gösteren bu ilim dalında, zamanla kaynaklar çeşitlenerek belirli bir kronoloji etrafında telif eserler üretilmiştir. Bu bağlamda, siyer yazımının öncüsü olarak kabul edilen İbn İshak (ö. 767) ve onun eserini derleyip düzenleyen İbn Hişâm (ö. 833) Hz. Peygamber'in

Veysî hakkında yapılan öncü çalışma ise Nuran Öztürk tarafından 1997 yılında tamamlanan doktora tezidir. Bk. Nuran Öztürk, *Siyer Türü ve Siyer-i Veysî (Dürretü't-Tac fi Sireti Sahibi'l-Mi'rac)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

hayatını, özellikle de peygamberlik devresinde gelişen hadiseleri yazmıştır. Siyer yazımı, nakledilen haberlerin yanı sıra müelliflerin buldukları yeni bilgiler ve bu bilgilerin ışığında geliştirilen yorumlarla devam ettirilmiştir. İbn Sa'd (ö. 844)'ın başını çektiği, Taberî (ö. 923), İbnü'l-Esîr (1233) ve İbn Kesîr (ö. 1373) gibi tarihçilerin, seleflerinin aktardığı rivayetleri karşılaştırmalı olarak naklettikleri bildirilmektedir. Siyer ilminin gelişimi şerh, haşiye ve derleme türü eserlerle devam edegelmıştır.⁵ Bununla birlikte siyer yazımının tarihinden bahsederken konu itibarıyla şemâil, delâil, hasâis, mucizât, hilye, mi'racnâme benzeri türlerin geliştiğini; siyerin zamanla farklı disiplinlerle etkileşim içinde genişleme alanı bulduğunu; İslam coğrafyasında farklı milletlerin kendi yerel söyleyişlerini kazandıklarını⁶ da ifade etmek gerekir.

Türklerde yazılmış eserlere bakıldığında, her ne kadar ilk eser hakkında kesin tespitler olmasa da Arap ve Fars ilim geleneğinden tevarüs edilerek gelişim gösterdiğini söylemek mümkündür. Literatürde Türkçe Siyer eserlerine 14. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla rastlandığı ifade edilmektedir. Elbette bu tarihten önce yazılmış ancak günümüze ulaşmamış yahut keşfedilememiş eserlerin olması ihtimal dâhilindedir. Yahut bazı eserlerde satırasarı tercüme çalışmaları denenmiş olabilir.⁷ Ancak tercümetelif hüviyetiyle kabul edilen ilk Türkçe siyer, Darîr'e ait *Tercümetü'd-Darîr* adlı eserdir.⁸

Türk edebiyatında siyer metinleri, Muhammediyye, Ahmediye, Mevlid, Mi'raciye, Şefâatnâme, Gazavatnâme, Ahlâk-ı Nebî, Esmâ-i Nebî, Hicretnâme ve Mucizât benzeri eserlerle çeşitlenerek gelişmiştir. Bu itibarla Yazıcızâde Mehmed Bicân (ö. 855/1451)'ın *Muhammediye'si*, kardeşi Yazıcızâde Ahmed Bicân (ö. 870/1466'dan sonra)'ın *Envâru'l-Âşıkîn'i*, Süleyman Çelebi (1351-1422)'nin *Vesîletü'n-Necât'ı*, Ahmed-i Mürşidî Efendi (ö. 1174/1760-61)'nin *Pend-i Ahmediyye'si* ve Cezulî'nin *Delâilü'l-Hayrât'ı* ile onun Kara Davud olarak bilinen şerhi halk tarafından tercih

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, İSAR Vakfı Yayınları, İstanbul 2008; Adnan Demircan, *Siyer*, Beyan Yay., İstanbul 2016, 18-23.

⁶ Bu hususa örnek olarak bk. Mohammad Abdur Rouf, *Bengalce Siyer Yazıcılığı ve Hz. Muhammed Tasavvuru*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2022.

⁷ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1986, 162.

⁸ Bk. Mustafa Erkan, *Siretü'n-Nebi Tercümetü'd-Darîr*, (İnceleme-Metin-Dizinli Sözlük), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2022.

edilen, çokça okunan eserlere örnek olarak zikredilebilir.⁹ Bununla birlikte, Osmanlı toplumunda mensur ve manzum siyer eserleri her asırda yeniden üretilmiştir. Bu eserler devrin tanınmış simaları tarafından kaleme alınmıştır.¹⁰ Abdurrahman-ı Câmî (ö. 898/1492)'nin *Şevâhidü'n-Nübüvve'si* Lâmiî Çelebi (ö. 938/1532) ve Ahîzâde Abdülhalim Efendi (ö. 1013/1604) tarafından, Muîn el-Miskîn (ö. 907/1501)'in *Meâricü'n-Nübüvve'si* Celâlzâde Mustafa Çelebi (ö. 975/1567) ile Altıparmak Mehmed Efendi (1033/1623) tarafından, İbn Hişâm (ö.218/834)'ın *es-Sîretü'n-Nebeviyye'si* Aydınlı Eyyub b. Halil (ö.986/1578) tarafından, Kâzerûnî (ö. 766/1364'ten sonra)'nin *el-Münteka'sı* İznikli Vahyizade Mehmed b. Ahmed (ö.1018/1606) ve Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi (ö.1068/1657) tarafından, Kastallânî (ö.923/1517)'nin *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye'si* Bâkî (ö.1008/1599-1600) ile Mahmud Magnisavî (ö.X./XVI. yüzyıl) tarafından tercüme edilmiştir. Yine Ahmed b. İbrahim Tobhanevî (ö.1183/1769)'nin *Mevhibe-i Seniye Mine's-Sireti'z-Zekiye'si* de Kastalânî'nin eserinin kısmi tercümesi hüviyetindedir. Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin *el-Vefâ'sı* Mirzazâde Ahmed Neylî (ö. 1161/1748) eliyle, Cemâlüddin Ataullah b. Fadlullah el-Hüseynî eş-Şirâzî (ö.926/1520)'nin *Ravzatü'l-Ahbâb'ı* Manisalı Benlizâde Mahmud (ö. 1138/1725 veya 1140/1727) tarafından ve İbrahim b. Mustafa el-Halebî el-Mudarî (ö. 1191/1776)'nin *Nazmu's-Sireti'n-Nebeviyye'si* Ayıntaplı Mütercim Ahmed Âsım Efendi (ö. 1235/1820) ve Mehmet Efendi (ö. 1216/1801) tarafından tercüme edilmiştir. Ebu'l-Hasan el-Bekrî'nin siyerine yapılan bir başka çeviri de İbrahim Ganim Efendi (ö. 1230/1815)'ye aittir.¹¹

Telif statüsünde genel kabule göre ilk eser, Veysî (ö. 1037/1627)'nin *Dürretü't-Tâc'ıdır*.¹² Müstakil mensur ve manzum siyer teliflerine ek olarak, Veysî'nin eserini tamamlamak üzere Nev'îzâde Atâî (ö.

⁹ Bk. Hatice K. Arpağuş, *Osmanlı Halkının Geleneksel İslam Anlayışı ve Kaynakları*, M.Ü.İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2015, 25–55.

¹⁰ Nihat Öztoprak, "Türk Edebiyatında Manzum Siyerler", *Uluslararası Mevlîd Sempozyumu*, ed. Bilal Kemikli- Osman Çetin, TDV Yayınları, Ankara 2010, 54-55.

¹¹ Bk. Massad Süveylim Ali el-Shaman, *a.g.t.*, XLI-C; Seyfettin Erşahin, "Osmanlı Toplumunun Hz. Muhammed Hakkındaki Bilgi Kaynakları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 18/3 (2005), 340.

¹² Bu hususta literatüre yeni bilgiler eklenmiştir. Ebülfazl Mehmed Efendi (ö. 982/1574-1575)'nin *Ceride-i Âsâr ve Haride-i Ahbâr* isimli İslam tarihi eserinde Hz. Peygamber'in hayatı ve dönemine dair bilgilere yer verilmektedir. Bk. Özlem Demir, "XVI. Yüzyılda Telif ve Mensur Bir Siyer-i Nebî: Defterdar Ebülfazl Mehmed Efendi'nin Ceride-i Âsâr ve Haride-i Ahbâr'ı", *Bitlis İslamiyat Dergisi* 5/2 (2023).

1045/1635), Nâbî (ö. 1124/1712) ve Nazmîzâde (ö. 1136/1723 [?]) gibi isimlerin eserleri başta olmak üzere çok sayıda zeyil yazılmıştır. Bunların yanı sıra Tanzimat'a kadar geçen sürede, Karaçelebizade Abdülaziz Efendi'nin *Fevâiyihü'n-Nebeviyye fî Siyeri'l-Mustafaviyye*'si, Abdülbâkî Arif Efendi (ö. 1125/1713)'nin *Siyer-i Nebî*'si, Seyyid İbrahim Hanîf Efendi (ö.1217/1802)'nin *Manzum Siyer-i Nebî (Şerâfetnâme)*'si, Mehmed Said b. Pîr Osman (ö. 1234/1818)'nin *Siyer ve Ensâb-ı Nebî ve Menâkıb-ı Ashâb*'ı, Ahmed Vehbi Efendi (ö. 1235/1819)'nin *Ahsenü'l-Ahbâr*'ı, Abdülfettâh Şefkar Efendi (ö. 1242/1826)'nin *Manzum Siyer-i Nebî*'si, İbrahim b. Ahmed Tokadî (ö. 1255/1839)'nin *Ziyâ'ü'l-Cinân ve Şifâ'ü'l-Cenân*'ı gibi eserlerden bahsetmek mümkündür.¹³ Tanzimat'ın akabinde, ihtiyaca binaen ders kitapları ile halka hitap eden eserlerin yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu süreci takip eden dönemlerde ise, modernleşmenin ve ilmî yönelimlerdeki değişimin etkisi, oryantalistlere cevap üretme çabası, siyasî, sosyal ve kültürel düzlemde topluma yön verme ya da ideolojik söylemleri dinî referanslarla gerekçelendirme gibi maksatlarla siyer yazımında farklılaşmalar kendini göstermiştir.¹⁴

2. Müelliflerin Hayatı Hakkında

Her müellif, kaleme aldığı eserinde kendi döneminin izlerini yansıtır. Makalede her ne kadar iki eserin mukayesesi konu edilse de, farklı dönemlerde yaşamış olan bu müelliflerin hayatlarını kısaca ele almak faydalı olacaktır.

2.1. Erzurumlu Mustafa Darîr

XIV. asrın ikinci yarısında yaşamış olan Darîr'in doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ayrıca, hayatına dair kendi eserlerinde aktardıkları dışında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Erzurum'da dünyaya gelen Darîr'in, ilk ilim tahsilini burada tamamladığı düşünülmektedir. Erzurum bu dönemde çok sayıda medresenin işlev gördüğü ilim merkezlerinden biri konumundaydı.¹⁵ Darîr'in bu muhitten istifade ederek İslâmî ilimlere dair

¹³ Ayhan Tergip, "Siyer Yazıcılığı ve Türklerin Siyer İlmine Katkıları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi : The Journal of International Social Research* 3/15 (2010), 229.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Nesime Beyza Kemikli, *Siyer Yazıcılığında Dönüşüm: Meşrutiyet Dönemi Türkçe Siyer Yazıcılığı*, DBY Yayınları, İstanbul 2021.

¹⁵ Bk. İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, Ercan Matbaası, İstanbul 1960, 290-336.

iyi bir eğitim alması ihtimal dahilindedir. Daha sonra, Ekmeleddin Muhammed el-Bâbertî'nin davetiyle 1377 yılında Mısır'a giderek kendisinden ders aldı. Doğuştan görme engeline sahip olmakla birlikte kuvvetli bir hafızaya sahipti.¹⁶ Bununla birlikte Darîr, iyi derecede Arapça ve Farsça bilmekteydi.¹⁷

Darîr'in çocukluk ve gençlik dönemlerine tekabül eden tarihlerde Erzurum bölgesinde, İlhanlı Devleti'nin yıkılmasıyla yaşanan hâkimiyet boşluğu sebebiyle Akkoyunlu ve Karakoyunlu hanedanları arasında mücadeleler meydana gelmiştir. Bu istikrarsız ortam Darîr'in Mısır'a gitmesinin nedenlerinden biri olabilir.¹⁸ Bununla birlikte, o dönemde Memlükler'in hâkimiyetinde bulunan Mısır, ilim ehline gösterilen değerden dolayı cazip bir konumundaydı.¹⁹ Darîr gibi birçok âlim ve edibin bu bölgeye gittiği bilinmektedir.

Darîr, Şeyh Ekmeleddin el-Bâbertî vesilesiyle Melik Mansûr Ali ve Atabey Berkûk'la tanışmış ve onların takdirini kazanarak sarayda kendisine yer edinmişti. Atabey Berkuk'un emriyle siyer dersleri vermiş ve sohbet meclislerinde yer almıştı. Darîr, Melik Mansûr Ali'den sonra başa geçen Sultan Berkuk'un yönetimi döneminde Mısır'da kalmaya devam etti. Ancak Mısır'da baş gösteren isyanlar ve Sultan Berkuk'un tahttan indirildiği süreçte²⁰ himayesiz kaldığı için 1388 yılında buradan ayrılarak önce İskenderiye'ye ardından Karaman'a gitti. Dört yıl kadar kaldığı Karaman'da Mevlevîliğe intisap ettiği aktarılmaktadır. Yaşadığı bölgeler itibarıyla bu

¹⁶ Nitekim eserinde "Zirâ gözsüz gışinün egerçi gözi yohdur ve görki eksükdür; ammâ kuvvet-i hâfızası katı uludur, sözi gönlinde cem' eylemege hıfzınun kuvveti olur." demektedir. Ayrıca kendisinin marifetli ve güzel söz söylediğini, halkın kendini dinlemeye rağbet ettiğini, ilminde noksanı olsa da zihninin muhkem olduğunu ifade etmektedir. Bk. Mustafa Erkan, *a.g.e.*, 195-196.

¹⁷ Leyla Karahan, *Erzurumlu Mustafa Darîr Kissa-i Yusuf, Yusuf u Züleyha*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1985, 25; Yıldray Kaplan, *Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in Kitâb-ı Siyer-i Nebî'si* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2006), 50; Mustafa Erkan, *a.g.e.*, 16.

¹⁸ Leyla Karahan, *a.g.t.*, 27; Yıldray Kaplan, *a.g.t.*, 40-41.

¹⁹ Ulemanın nazarında bu bölgenin tercih edilmesinin sebeplerine dair ayrıntılı bilgi için bk. Muhammet Enes Midilli, "Ulemânın Memlûk Coğrafyasına Yönelmesi ve Memlûkler Döneminde Kahire İlim Kurumları", *İslâm Tetkikleri Dergisi* 10/1 (2020), 389-412.

²⁰ Berkuk dönemi için bk. Fatih Yahya Ayaz, "Memlûkler", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti 09: Müslüman Türk Devletleri II*, ed. Muhammet Hanefi Palabıyık – Osman Çetin, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, 472.

mensubiyet mümkün görünmektedir, fakat bu durumu doğrulayan kesin bir bilgi mevcut değildir.²¹ 1392 yılında Şam'a akabinde de Halep'e giderek Emir Çolpan'ın emrine girdi. 1393 yılında *Fütuhu's-Şam Tercümesi* ve *Yüz Hadis ve Yüz Hikâye* eserlerini burada tamamladı. Darîr'in vefat yeri ve tarihi tam olarak bilinmemektedir.²²

Darîr, 14. asrın ikinci yarısında Anadolu, Mısır ve Suriye bölgelerinde yaşadı. Bu suretle, Anadolu beylikleri ile Memlûkler Devleti'nin siyasî, sosyal ve ilmî faaliyetlerine şahit oldu ve himayesinde bulunduğu yöneticilerin emriyle tercüme faaliyetlerinde bulundu. Bu devirde Türkçe telif ve tercüme çalışmalarının teşvik edilmesiyle Türkçe, Arapça ve Farsçanın yanında varlık göstermeye başlamış, edebiyat dili olarak kabul görmüş ve edebî gelenek içinde yerini sağlamlaştırmıştır.²³

2.2. Kadı Veysî

1561 senesinde Alaşehir'de dünyaya gelen Üveys b. Mehmed, ilk eğitimini memleketinde aldıktan sonra ilim tahsilini tamamlamak üzere İstanbul'a gitti. Burada Salih Molla Efendi'ye intisap ederek ondan mülazemet aldı. İstanbul'da ilim meclislerinde yer aldığı sürede Farsça yazdığı hicvi sebebiyle tanındı.²⁴ Veysî, öncelikle Mısır'ın Benî Harâm, Ferre ve Reşîd kazalarında kadılık görevini yerine getirdi. Ardından Mehmed Şerif Paşa'nın 1595 yılında Mısır valiliğine getirilmesiyle divan kâtibi oldu. Mısır'da takriben on yıl görev yaptıktan sonra Anadolu'ya gelerek Manisa ve Aydın bölgelerinde bulunan bazı kazalarda kadılık ve emval müfettişliği gibi görevler üstlendi.²⁵ Daha sonra Balkanlar bölgesinde çeşitli bölgelerde vazifesini yerine getirdi. 1603'te Siroz kadılığı, hemen ardından Ali Paşa'nın komuta ettiği süreçte Macaristan seferinde Ordu-yı Hümâyûn kadılığı yaptı. Akabinde 1605'te Üsküp kadısı oldu. Bu tarihten vefat ettiği 1628

²¹ Leyla Karahan, *a.g.t.*, 25-26.

²² Leyla Karahan, *a.g.t.*, 30-31; Mustafa Erkan, *a.g.e.*, 17-19.

²³ Detaylı bilgi için bk. Kemal Yavuz, "XIII-XVI. Asır Dil Yadigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri", *Türk Dünyası Araştırmaları* 27 (1983).

²⁴ Kâtip Çelebi, *Fezleke*, Ceride-i Havadis Matbaası, İstanbul 1287, 107-108; Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'îku'l-Hakâ'ik fî Tekmiletî's-Şakâ'ik*, *Nev'îzâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli (İnceleme - Tenkitli Metin)*, haz. Donuk, Suat, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2017, 1752-1755.

²⁵ Nev'îzâde Atâyî, *a.g.e.*, 1756.

yılına kadar 7 defa azledilip tekrar Üsküp'te kadılık görevine getirildi. 1610'da Tırhala'da kadılık; İnebahtı ve Eğriboz'da emval müfettişliği gibi başka vazifelere de tayin edilen Veysî, uzun süre Üsküp'te görev yapması sebebiyle Üskübî künyesiyle anılır oldu. Yine bu şehirde vefat etti, kabri de burada bulunmaktadır.²⁶

Veysî, 1561-1628 yılları arasında yaşamış olup Kanuni Sultan Süleyman'dan IV. Murad'a kadar sekiz hükümdarın dönemine şahitlik etmiştir. Bir şair ve nâsir olarak Veysî, yaşadığı dönemin sosyal ve siyasî olaylarına kayıtsız kalmayarak toplumsal meselelere dikkat çekecek şekilde eser vermiştir. Sultan I. Ahmed'e yazdığı, siyasetnâme türünde değerlendirilebilecek *Habnâme'si*²⁷, kendisine atfedilen *İstanbul Kasidesi*²⁸ bu minvalde çalışmalardır. Bununla birlikte, yönetim kadrolarına bilhassa da mensubu olduğu ilmiye kaleminden önemli isimlere yakın olduğu *Divan*'ında yer alan kasidelerden anlaşılmaktadır.²⁹

Kaynaklarda Veysî'nin Hüdayî yolunun müridânından olduğu, meşhur mutasavvıf Aziz Mahmut Hüdayî (ö. 1038/1628)'ye bağlı olduğu ifade edilmektedir.³⁰ Kendisi doğrudan tasavvufi bağlantısını zikretmemekte ancak kaleme aldığı ahlak eserlerinden sûfî meşrep oluşu anlaşılmaktadır. *Düstûri'l-Amel* adlı eseri, *Hülâsa-i Kimyâ-yı Sa'âdet*³¹ isimli tercümesi ile *Tevbenâme*³² ismiyle bilinen terkiib-i bendi bu alandaki çalışmalarındandır.

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Nev'izâde Atâyî, *a.g.e.*, 1752-1763; Bayram Ali Kaya, "Veysî", *DİA*, İstanbul 2013, XLIII, 76-77.

²⁷ Bk. Ahmet Tunç Şen, *The dream of a 17th century Ottoman intellectual: Veysi and his Habname*, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

²⁸ Bk. Hasan Gültekin, "Veysî'nin Sosyal Tenkit İçerikli Kasidesi" *Erdem* 64 (2013).

²⁹ Bk. Fadıl Hoca, *Üskübî Divanî, Veysi Üskübî Divanı'nın Tahlili*, Balkan Vakfı Yayınları, Edirne 2012.

³⁰ Mehmed Tahir Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, (Hazırlayanlar: Fikri Yavuz, İsmail Özen), Meral Yayınevi, İstanbul 1972, II, 424; H. Kamil Yılmaz, *Aziz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarîkatı*, Erkam Yayınları, İstanbul 1999, 149.

³¹ Üveys b. Mehmed el-Alaşehirî el-Üskübî, *Hülâsa-i Kimyâ-yı Sa'âdet*, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, BY0000009153.

³² Bazı araştırmacılar tarafından müstakil bir eser olarak değerlendirilen bu terkiib-i bend, Toska'ya göre neredeyse bütün divanlarda yer aldığı için bağımsız bir eser sayılmaz. Bk. Zehra Toska, *Veysî Divanı: Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği*, İstanbul Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 1985, 60.

İslâmî ilimler tedris etmiş olan Veysî, aynı zamanda iyi seviyede Arapça ve Farsça bilmekteydi. İncelemeye konu olan siyer kitabının yanı sıra *Fütûh-ı Mısır* isimli bir tarih eseri, edebiyat kategorisinde mektuplardan meydana gelen *Münşeat* ve *Tezkire-i Mahbûb*'ı, tefsir sahasında *Gurretü'l-Asr fî Tefsîri Sûreti'l-Asr*'ı ve Arap diline dair *Merace'l-Bahreyn fî Ecvibe 'alâ İ'tirâzâtı'l-Cevherî ve Mürşidü't-Tullâb* benzeri eserleri telif etmiştir.³³ Bunlara ek olarak kendisine nispet edilen başka çalışmalar da bulunmaktadır.

3. Eserlerin Tanıtımı ve Mukayesesi

Darîr'in *Siretü'n-Nebî'si*, Atabey Berkûk'un kendisinden bir siyer tercüme etmesini istemesiyle meydana gelmiştir. Bu hususta hocası Şeyh Ekmeleddin el-Bâberti ile istişareleri sonucunda Ebu'l-Hasen el-Bekrî'nin eserini çevirmeye karar kılan Darîr, bu eseri Sultan'ın huzurunda Arapçadan Türkçeye sözlü biçimde şerh etmiştir.³⁴ Melik Mansûr Ali'nin vefatının ardından Sultan Berkuk'un yönetime geçmesiyle Türkçe resmi dil ilan edilmiş³⁵ ve çok sayıda eserin Türkçeye kazandırılması sağlanmıştır. Darîr'den de tercümesini tamamlaması talep edilmiştir. Bu doğrultuda 1388 tarihinde nihayete eren çalışma Sultan Berkuk'a takdim edilmiştir.³⁶

Darîr her ne kadar eserini sultanların talebiyle meydana getirmiş olsa da maksadının Hz. Peygamber'i sevip ona bağlı kalan ancak Türkçe konuşup Arapça bilmeyen kimselere onun hayatını ve mucizelerini anlatabilmek olduğunu ifade etmektedir. Bu niyetini eserinde "*diledi gendü anlayıbildiği kadarınca, ol kitâb içinden fehmi eyledüğünce, Türkî dilince tercüme kıla kim, gendü bigi bilmez miskinlere bildüre, 'ilm ve 'ibâret anlamaz gışilere anlada, habar vire, birkaç muhtasar hikâyetler mu'cizât-ı Nebevîden rivâyetler, vüs'-ı tâkatça, bu 'ibâretsüz dile tercüme kıldı.*"³⁷ Hâsılı Arapça anlayamadığı için dinî bilgilere ulaşamayan Müslüman halkın ihtiyaçlarını gözeterrek

³³ Bayram Ali Kaya, *a.g.m.*, 43/77; Mehmet Tahir Bursalı, *a.g.e.*, 2/425.

³⁴ " Pes Şeyh-i 'âlem Darîr'e Bekrî rivâyetini söylemeye işâret kıldı, Türkî dilince tercüme kılmağa destur virdi. Andan Darîr müsülmânlıh melikinün hazretinde Resûlün siretini söyledi, 'Arab dilince ohuyup Türkî dilince şerh eyledi." Bk. Mustafa Erkan, *a.g.e.*, 26.

³⁵ Şehabettin Tekindağ, "Berkuk", *DİA*, İstanbul 1992, V, 512.

³⁶ Erkan, Darîr'in eserini Berkuk'a sunma imkânı bulamadığını söylemektedir. Zira Darîr'in eserini nihayete erdirdiği tarihte Berkûk tahtan indirilmiş ve Kahire'den ayrılmış durumdaydı. Bk. Mustafa Erkan, *a.g.e.*, 28.

³⁷ Mustafa Erkan, *a.g.e.*, 202-203.

eserini vücuda getirmiştir. Arapça kaynaklardan derlediği bilgileri anlayabildiği kadarıyla çevirdiğini söyleyen Darîr, bu eserine *Tercümetü'd-Darîr* adını vermiştir. Görme engeline atıfta bulunarak bu ismi uygun bulan Darîr, kusurlarından dolayı okuyucudan kendisini hoş görmelerini istemiştir.³⁸

Geleneksel olarak hamdele ve salvele ile başlayan eser, Allah'ın kudretinin büyüklüğü, Hz. Âdem'in yaratılışı, Hulefâ-yi Râşidîn başta olmak üzere Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Hamza ve Hz. Abbas'a övgülerle başlamaktadır. Eserin yazılış sebebi izah edildikten sonra muhteva, nûr-ı Muhammedî vurgusuyla Hz. Peygamber'in pak nesebi, isimleri, velâdetinden önce meydana gelen bazı hikâyeler, zenzemin bulunması, babası Abdullah'ın doğumu, Amine ile evlenmesi, Fil hâdisesi gibi olaylarla devam etmektedir. Akabinde, Hz. Peygamber'in doğumu, çocukluk ve gençlik dönemindeki olaylar ve gösterdiği mucizeleri anlatılmaktadır. Ardından Mekke ve Medine dönemindeki önemli olaylar, Bedir, Uhud, Hendek gibi gazveler, Mi'rac ve ayın ikiye bölünmesi gibi olağanüstü olaylar, Mekke'nin fethi ve Veda Haccı gibi önemli hâdiseler ve son olarak Hz. Peygamber'in vefatı kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Eserde Hz. Peygamber'in sıfatları, ahlakı, eşleri ve çocukları hakkında da bilgilere yer verilmiştir.³⁹

Literatürde Darîr'in *Siretü'n-Nebi'si*, Türkçe olarak yazılmış ilk siyer olarak kabul edilmektedir. Bu itibarla Türklere, Hz. Muhammed'in hayatını aktaran ilk eser olması hasebiyle kıymeti haizdir. Her ne kadar bu eser bir tercüme olsa da yalnızca Ebu'l-Hasan el-Bekrî'nin çalışmasıyla yetinmeyerek farklı kaynaklara başvuran ve kendine has söyleyişini ve yorumunu da çalışmasına katan Darîr, tercüme-telif bir ürün ortaya koymuştur. Bu suretle dil, üslup, yöntem ve kaynakları açısından bu ilk örnekle, Türkçe siyer geleneğinin önü açılmıştır. Nitekim Darîr'in bu eseri, Anadolu'da siyer sahasında kaleme alınan eserlere kaynaklık teşkil etmiştir. Muhammed isimli bir zat tarafından 15. asırda yazılan *Siyer-i Nebî* adlı eserin, Darîr'in siyerinin manzum hali olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca 16.

³⁸ Yıldırım Kaplan, *a.g.t.*, 70; Mustafa Erkan, *a.g.e.*, 28.

³⁹ Darîr'in siyeri incelenirken İstanbul Beyazıt Kütüphanesi'nde bulunan B10411 no'lu yazma ile Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Koleksiyonu 04272, 04273 ve 04274 no'lu yazma nüshalardan yararlanılmıştır. Bununla birlikte makalede Mustafa Erkan ile M. Faruk Gürtunca'nın neşirlerinden istifade edilmiştir.

Asırda Münirî İbrahim Çelebi'nin *Manzum Siyer-i Nebî'sini* yazarken Darîr'den istifade ettiği aktarılmaktadır.⁴⁰ Buna ek olarak, Türkçenin gelişiminde ve dinî kavramların Türkçe karşılıklarının temininde rol oynamış, Osmanlı toplumunun din anlayışına tesir etmiş ve siyer eserlerinin şekil ve muhtevasını belirleme noktasında etkili olmuştur.⁴¹

Kadı Veysî ise *Dürretü't-tâc'ı* nı bir hükümdarın ya da devlet adamının talebi üzerine yazmamıştır. Eserini nihayete erdirebilseydi bu hususta bir ithaf ve takdim bilgisine sahip olunabilirdi. Ancak ömrü vefa etmediği için eseri yarım kalmıştır. Muhtemelen yine bu sebepten ötürü kitabında hamdele, salvele, eserin adı ve sebep-i telifini izah eden bir mukaddimeye rastlayamıyoruz. Veysî'nin eser telif geleneğinin aksine bir tavır sergilemekten ziyade, eserin nihayetinde başa dönüp bu kısmı inşa etmeyi planlaması ihtimal dâhilindedir. Nitekim yazdığı eseri, Mekkî ve Medenî olmak üzere iki kısımda tasnif ettiğini, kitabının adını da *Dürretü't-Tâc* koyduğunu ikinci cildin başında zikretmiştir. Yazma süreci devam ederken kitabının tasarımının şekillendiği düşünülebilir. Veysî siyer bahislerinden önce yer verdiği kısa girizgâhında, güvenilir kaynaklardan yararlanarak Hz. Peygamber'in hayatını, mucizelerini ve savaşlarını anlatacağını belirtir. Hâdiselere tafsilatlı şekilde yer veremeyeceğini, ancak güzel bir üslupla eserini yazacağını söyleyerek okuyucudan kusurları için af diler.⁴²

Siyer-i Veysî'nin Mekke'de gerçekleşen olayları ihtiva eden ilk cildi, Hz. Peygamber'in nesebi hakkında bilgi vererek başlamıştır. Abdullah ve Amine'nin evliliği, Hz. Muhammed'in isim ve lakapları, doğumu öncesi yaşanan mucizeler, mevlidi ve çocukluk dönemi, Şam seferine katılması, Hz. Hatice ile evliliği, vahyin gelmeye başlaması, açık davet ve müşriklerin zulmü, Habeşistan'a hicret, Taif'e gidişi, Mi'rac hâdisesi, Akabe biatları ve Medine'ye hicret gibi konular anlatılmaktadır. Medenî olarak isimlendirdiği ikinci cilt, hicretin hemen akabinde gerçekleşen olaylarla başlamaktadır. Muâhât, Hz. Fatıma'nın evliliği, ilk seriyyeler ve gazvelerin anlatımıyla

⁴⁰ Bk. Massad Süveylim Ali el-Shaman, *a.g.t.*, XLVIII-LVI.

⁴¹ Seyfettin Erşahin, *a.g.m.*, 337.

⁴² Veysî'nin eseri incelenirken Nuran Öztürk'ün 1997'de tamamladığı *Siyer türü ve Siyer-i Veysî (Dürretü't-Tâc fî Sireti Sahibi'l-Mi'rac)* isimli doktora tezinde yer verdiği edisyon kritiği yapılan metin esas alınmıştır. Ayrıca Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Köşkü Koleksiyonu'ndaki 1328 numaralı yazma nüsha ile 1286'da Vezirhan Matbaası'nda basılmış matbu nüshaya metin karşılaştırması ve kontrol amacıyla müracaat edilmiştir.

devam eden eser, ayrıntılı bir şekilde anlatılan Bedir Gazvesi bahsiyle son bulmaktadır.

Veysî'nin hedeflediği okuyucu kitlesinin kimler olduğuna dair eserde bir işaret bulunmamaktadır. Ancak zor anlaşılan ağdalı diline rağmen çok sevildiği ve okunduğu istinsah edilen nüsha sayısından anlaşılmaktadır.⁴³ Asırlar sonrasında dahi matbu olarak basılan çalışmanın etkisinin devam ettiği, neredeyse her asırda üzerine bir zeyil çalışmasının yapılmasıyla tesirinin kuvvetini anlamak mümkündür. Siyer bahislerine yer veren ve siyerin alt türleri olarak nitelendirebileceğimiz çalışmalar, tercüme ve telif olarak, Veysî'den önceki dönemlerde de yazılmaktaydı. Ancak telif hususiyetlerine sahip, doğrudan siyer bahislerini ele alan ve tarih eseri hüviyetine sahip ilk çalışmanın Veysî'nin kaleme aldığı bu kitap olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda ilgili eser, siyer bilgisinin Türkçe işlendiği ilk nüve olmakla, bu ilim dalının geniş kitlelere ulaşması, derinlik kazanması ve yerleşmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

3.1. Metodolojik Yaklaşım

Darîr'in *Siretü'n-Nebî*'sinin tercüme bir eser olduğundan yukarıda bahsedilmişti. Bu sebeple eserin temel kaynağı, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Abdullah b. Muhammed el-Bekrî (ö. 694/1295??)'nin *el-Envâr ve Miftâhu's-Sürûr ve'l-Efkâr fî Mevlidi'n-Nebiyi'l-Muhtâr*'ıdır. Fakat bu eser, uydurma ve zayıf rivayetlere yer verdiği için muteber kabul edilmemektedir.⁴⁴ Ana kaynağı âlimler tarafından eleştirilene tabi tutulan Darîr, bu eseri doğrudan tercüme etmeyerek ihtiyaç gördüğü yerlerde tashihte bulunmuş ve başka kaynaklardan yararlanarak ilaveler yapmıştır.⁴⁵ Bu hususta, İbn Hişâm'ın *Siyer*'inden istifade etmiştir.⁴⁶ Muhammed b. İshak (ö.151/768)'ın *Kitabu'l-*

⁴³ Eserin nüshalarına dair ayrıntılı bilgi için bk. Nuran Öztürk, *Veysî'nin Dürretü't-tâc Adlı Siyeri ve Nüshalarının Tanıtımı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1999, 8/ 34-43.

⁴⁴ İsmail Hakkı İzmirli, *Siyer-i Celile-i Nebeviyye*, haz. İsmail Hakkı Uca, Esra Yayınları, Konya 1996, 94.

⁴⁵ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *a.g.e.*, XLIV-XLV.

⁴⁶ "Ammâ Ebû'l-Hasan-ı Bekrî'nün rahmetullâhi aleyh kim Sîret-i Nebî kitâbını cem' idüp düzdi ve dahî Abdu'l-melik b. Hişâm ve Muhammed b. İshâk kavlından kim şerh eylemiş ise fakîr Darîr ol nüshaları kim Arabca idi mütâla'a kılup bildüğü kadar Türkî dilinde tercüme kıldı söyledi. Arab dilin anlamaz kişilere bu mü'ciz-i nebevîden birkaç keleş anlatdı." Bk. Esra Egüz, *Darîr'in Siretü'n-Nebî'sindeki Türkçe Manzumeler*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013, 84.

Meğâzî'si, Muhammed b. Sa'd (ö.230/845)'ın *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kübrâ'sı*, İbn Seyyidi'n-Nâs (ö.734/1334)'ın *Uyûnu'l-Eser'i* Darîr'in kaynakları arasındadır. Ayrıca, İbn Abbas (ö.68/687-88)'tan, Kabu'l-Ahbar (ö.32/652)'dan ve Vehb b. Münebbih (ö.110/728)'ten nakillere yer vermektedir.⁴⁷ Bunlara ek olarak, kendisinin şiirleriyle metni zenginleştirdiği görülmektedir. İlgili şiirler yararlandığı tarih kaynaklarından farklılık gösterdiği için çoğunun kendisine ait olduğu düşünülmektedir. Bu şiirlerde Mevlâna, Yunus Emre, Attar, Şeyyâd Hamza, Âşık Paşa, Gülşehrî ve Ahmed Fakih gibi isimlerin üslubuna yakın söyleyişler görülür.⁴⁸ Darîr, sohbet meclisinde sözlü olarak tercüme ve şerh ettiği metni, Sultan Berkuk tahta geçtikten sonra kayda geçirmeye başlamıştır.⁴⁹

Siyer-i Veysî'de ise siyer eserleri başta olmak üzere çeşitli disiplinlerden çok sayıda kaynağa müracaat edildiği görülmektedir. Bu itibarla Veysî eserini oluştururken tarih, tefsir, kelam, ahlak ve tasavvuf, dil ve edebiyat eserleri ile sözlüklerden istifade etmiştir. *Siyer-i Veysî*'nin kaynakları listesinin uzun olması hasebiyle sık müracaat ettiği eserleri zikretmekle yetineceğiz. Molla Muîn el-Miskîn'nin (ö. 907/1501) *Me'âricü'n-Nübüvve'si*, Emîr Cemâlüddîn Atâullâh b. Mahmûd eş-Şîrâzî (ö. 927/1521)'nin *Ravzatü'l-Ahbâb'ı*, Emir Seyyid Asilî'd-din Ebi'l-Mefâhir Abdullah eş-Şîrâzî'nin (ö. 883/1478-79)'nin *Dürcü'd-Dürer'i*, İbn Seyyidinnâs (ö. 734/1334)'ın *Uyûnu'l-Eser'i*, Şemseddin eş-Şâmî (ö. 942/1536)'nin *Sübülü'l-Hüdâ'sı*, Mirhand (ö. 903/1498)'ın *Ravzatü's-Safâ'sı*, Hândmîr (ö. 942/1535-36)'in *Habîbü's-Siyer'i*, Diyârbekrî (ö. 990/1582)'nin *Târîhu'l-Hamîs'i*, Kadı İyaz (ö. 544/1149)'ın *eş-Şifâ'sı*, Kastallânî (ö. 923/1517)'nin *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye'si*, İbn Hişâm (ö. 218/833)'ın *es-Sîretü'n-Nebeviyye'si*, Süheylî (ö. 581/1185)'nin *er-Ravzü'l-Ünüf'ü*, Moğultay b. Kılıç (ö. 762/1361)'ın *ez-Zehrü'l-Bâsim'i*, İbn Kesîr (ö. 774/1373)'ın *el-Bidâye ve'n-Nihâye'si*, Zemahşerî (ö. 538/1144)'nin meşhur tefsir eseri, *el-Keşşâf'ı*, Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210)'nin *et-Tefsîrü'l-Kebîr'i*, İbn Âdil (VIII./XIV. yüzyıl)'ın *el-Lübâb'ı*, Buhârî (ö. 256/870)'nin *el-Câmi'u's-Sahîh'i*, İbnü'l-Esîr'in (ö. 606/1210)'ın *en-Nihâye'si*, Cevherî (ö. 400/1009'dan önce)'nin *Tâci'l-Luga'sı*, Fîrûzâbâdî (ö. 817/1415)'nin *el-Kâmûsü'l-Muhî'ti* bu eserlerden bazılarıdır.

⁴⁷ Yıldırım Kaplan, *a.g.t.*, 74.

⁴⁸ Bk. Esra Egüz, *a.g.t.*, 24-40.

⁴⁹ Mustafa Erkan, *a.g.e.*, 26-27.

Bununla beraber eserde şiirlere de sıklıkla yer verilmiştir. Veysî kullandığı kaynakların bazen hem ismini hem müellifini, bazen yalnızca eserin adını, bazen de aktardığı rivayetlerin ravilerini zikrederek atıfta bulunmuştur. Kaynağa atıfta bulunmadan yararlandığı kaynakların orijinal dilinde iktibasta bulunduğu yerler de vakidir. Bu mukayeseyi tablolaştırarak ifade etmek gerekirse,

	<i>Tercümetü'd-Darîr</i>	<i>Siyer-i Veysî</i>
Eserin türü	Tercüme-telif	Telif
Ana kaynak yaklaşımı	Güvenilirliği tartışmalı el-Bekrî'nin eseri esas alınarak tashih ve ilavelerle desteklenmiştir.	Disiplinler arası geniş yelpazeden seçilmiş muteber kaynaklar kullanılmıştır.
Kaynak çeşitliliği	Ağırlıkla siyer ve erken dönem rivayetleri	Siyer, genel tarih, tefsir, kelim, tasavvuf, ahlak, edebiyat eserleri ve sözlükler
Kaynak kullanımı	Doğrudan bir eserin tercümesi değildir. Diğer kaynaklardan yararlanılmıştır. Sınırlı kaynak kullanılmıştır.	Kaynaklara atıf yapılmış, bazen iktibaslara yer verilmiştir. Disiplinler arası referanslar bulunmaktadır. Akıl yürütme ve rivayet değerlendirmeleri mevcuttur.
Edebî yön	Kendi şiirleriyle ve hikayelerle zenginleştirilmiş, sade anlaşılır dil	Şiirlere yer verilmiş, güçlü edebî üslup, ağıdalı dil
Güvenilirlik	Temel kaynak zayıf, ek kaynaklarla dengelenmiş	Daha geniş ve muteber kaynak ağı

Veysî'nin kaynakları arasında Darîr'in eserine rastlamıyoruz. Ancak halk tarafından sevilen ve çokça okunan bu eserden haberdar olsa gerektir. Bununla birlikte, Veysî'nin kaynakları arasında olup Darîr'in zamanında mevcut bulunan, hatta doğrudan Memlük coğrafyasında yazılan eserlerden Darîr'in istifade ettiğine dair bir kayıt bulunmamaktadır. Misal olarak, Veysî'nin de sıklıkla müracaat ettiği ve muteber kabul ettiği siyerlerden biri Moğultay b. Kılıç (ö. 762/1361)'a aittir. Moğultay, Kahire'nin çeşitli medrese, cami ve hankâhlarında ders veren dönemin önde gelen hadis hafızlarından ve ensâb âlimlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Darîr onunla aynı dönemlerde Mısır'da bulunmuştur. Tanıştıklarına ilişkin bir bilgi olmamakla birlikte devrin ulemasından ve çalışmalarından haberdar olma imkânından söz edilebilir. Bu şartlara rağmen Darîr'in eserini telif ederken söz konusu kaynaklardan ve yöntemlerden yararlanmamış olması ya da hocası Bâbertî gibi dönemin önde gelen âlimlerinden birinin kendisine ilmî bir metni esas almasını tavsiye etmemiş olması dikkat çekicidir. Bu meseleye dair açıklama, doğrudan Darîr'in metninde yer almaktadır.

Metinde tercüme edilecek eserin belirlenişi, “*Andan Darîr, Şeyhun ayağına düşdi, eyitdi. İy müşkil olan işleri hall idici ve iy gözsüzleri gözlüler âlemine yidici Resûlün sîreti kitabını iki kişi şerh eylemişdür. Her biri elvân acâyib garâyib söz söylemişdür: Birisi Ebu’l-Haseni’l-Bekrî, birisi İbn Hişâm rahmetullâhi aleyhimâ. Darîr’e ol iki rivâyetin kankısını söylemeğe işâret idersin didi. Andan Şeyhun dürer-bâr lafzından, müşki-bâr nefesinden böyle cevap geldi. Kim Ebu’l-Haseni Bekrî rivayetini söyle diyü? Niçin Şeyh ol rivayeti işâret eyledi? Anun-ıçun kim Şeyh eydür: İbn Hişâm, kalan müfessirler bigi, ol dahi bir tefsir eyidipdür. Ammâ Kur’ân tefsîrini sîre tarikasında söyleyüpdür. Kur’ân’un sebab-i nüzülüni, hadis-i nebevînin sebab-i vürûdını şerh eyleyipdür. Belîğ lügatler, müşkil ibâratlar, tansuk hikâyetler kitâbında derc idipdür. Pes eyle olsa İbn Hişâm kitâbını tercüme kılmak anı âmm kavuma söylemek kati müşkil ola, didi. Velîkin Ebu’l-Haseni Bekrî’nun rivayeti haber-i vâhîdden ve haber-i mütevâtirden cem alıpdur. Ta kim âmm halâyık maslahatıy-çun ol fâzıl, ol kâmil bu rivâyeti âsân söylemişdür. Pes Şeyh-i Âlem, Darîr’e Bekrî rivayetini söylemeğe işâret kıldı, Türkî diline tercüme kılmaga destûr virdi.” şeklinde ifade edilmektedir.⁵⁰ Hâsılı halkın metni rahatlıkla anlayabilmesi için Baberti kendisini bu şekilde yönlendirmiştir. Bununla birlikte, Darîr’in ilmî kapasitesinin ve Arapçaya vukufiyetinin bahsi geçen eserleri kavraması için yeterli olmaması da muhtemeldir.*

Buna ek olarak, Darîr’den Hz. Peygamber’in sîret ve suretinin anlatılması istenirken maksat dinleyenlerin hem eğlendirilmesi hem de onlara cesaret ve dayanma gücü verilerek içlerini ferahlatan bir anlatının sunulmasıdır. İlim meclislerinde sözlü aktarımın ardından Sultan Berkuk’un talebiyle yazıya geçen bu siyerin, yazım aşamasında veya öncesinde kendisinden farklı bir yöntem takip edilmesi talep edilebilirdi. Fakat anlaşılıyor ki, Memlûk sultanı açısından mesele tarih yazım yönteminden ziyade dinî duyguların güçlendirilmesi, Türkçe konuşan kesimlerin birleştirilmesi, hükümdarın İslam’a hizmet eden bir lider olarak yüceltilmesiydi.⁵¹ Nitekim Darîr doğrudan Sultan’ın talebini eserinde şu şekilde ifade etmektedir:

*“gel iy gözsüz bana bir sîre söyle
kim anda suret ve hem sîret olsun
hem anda ‘ilm anılsun ‘adl anılsun*

⁵⁰ Mustafa Erkan, *a.g.e.*, 198–199.

⁵¹ Mustafa Erkan, *a.g.e.*, 196.

* inde ma'ni ve ma'rifet olsun
 bize e len e olsun dinlemekte
 y reg m ze dah  v  kuvvet olsun
 hem anda enbiy n n evliy n n
 sözi s ylens n hoş rahmet olsun."*

Bu itibarla, sarayda yazılan Darîr'in eseri bir tür ahlaki propaganda ve dindarlık telkini işlevi gördüğü için rivayetlerin kaynağından ziyade içeriği ve etkisi  ne çıkarılmıştır.

Darîr'in eserini yazarken kronolojiyi ana hatlarıyla g zetti i anlaşılmaktadır. Anlattı ı her bahisten sonra genellikle manzum bir faslın eklendiği görülmektedir. Eser, bilhassa bu kısımlar vesilesiyle salt bir tercümeden ibaret olmadığını ortaya koymaktadır. Ele aldığı hâdiseleri teferruatlı biçimde anlatan Darîr, sık sık hikâyelere de yer vermektedir. Darîr bazen yararlandığı kaynağı ve aktardığı haberin ravisini zikrederken çoğu zaman olayı ve rivayeti aktarmakla yetinmektedir. Bununla birlikte, tercih ettiği rivayetlerin sahil li i yahut ravilerin sika olup olmadığına dair müdekkik bir hassasiyete rastlanmamaktadır. Genellikle rivayetleri, üzerinde durduğu konuları destekleyecek ve anlaşılır kılacak şekilde seçmiştir.

Veysî kronolojik biçimde eserini tasnif etmiştir. H diseleri aktarırken sahil  haberleri aktarmayı tercih ettiği, farklı rivayetleri zikrederek tahlil ve tercihte bulunduğu, bir bilgi bulamadı ında akıl yürüttüğü görülmektedir. Bu hususta, Hz. Peygamber'in Medine'de konaklayaca ı yeri seçerken devesinin seçimini tekrar ettirmesi bahsinde, muteber siyerlerde bu durumun sebebini araştırıp bir tahkike rastlayamadı ını, ancak kendisinin konuyla ilgili bir değerlendirmesinin olduğunu söyleyerek bu konudaki fikrini belirtmektedir.⁵² Veysî'nin siyer anlatısında hikâyelere de ba vurdu u görülmektedir fakat bu durum Darîr'de olduğu gibi sık gerçekleşen bir temayül değildir. Veysî, Hz. Peygamber dönemine dair bir olayı aktarırken kimi zaman farklı d n mlere ait bilgileri de anlatısına dâhil etmektedir. Bu hususa, hakemlik hâdisesi anlatılırken olayın meydana geldiği mek andan hareketle, Kabe'nin yıkılması ve yeniden inşa edilmesi

⁵² Nuran  zt rk, *a.g.t.*, 309.

hakkında Emevi ve Abbasi dönemlerine dair verdiği kayıt örnek gösterilebilir.⁵³

Darîr, bazı olayları tarihî şahsiyetleri konuşturarak anlatıp meseleleri onların bakış açısından aktarmaktadır. Manzum kısımlarda ise kahramanların ağzından şiirlere yer vermektedir. Zaman zaman başka canlıları da konuşturduğu görülmektedir. Veysî de cansız varlıkları konuşturmuştur. Keza bu anlatım biçimi Darîr'in daha sık tercih ettiği yöntemlerden birisidir. Veysî'nin de tıpkı Darîr gibi hâdisse anlatımından sonra yer verdiği beyitlerle karakterleri konuşturduğu vakidir. Bu kullanım anlatının içine yedirilmiş şekilde kısa konuşma cümlelerinden oluşmaktadır. Bu hususa Hz. Peygamber'in Medine'ye gelmesini bekleyen ensarın dilinden yazılan "*Yollarda kaldı gözlerimiz gelmedi haber, Hâk-i cenâb-ı südde-i devlet-me'abdan*"⁵⁴ pasajı örnek olarak verilebilir. Darîr'in metninde bu durum uzun söyleyişlerle, doğrudan bahsi geçen karakterin olayı kendi ağzından aktarması şeklinde gerçekleşmektedir. Hz. Amine'nin ağzından aktarılan veladet hikâyesi buna misaldir.⁵⁵ Söz konusu duruma,

"Âmine eydür ol dem oldı, kim uş

Vücûda gelür Ahmed kudret-ile

Susadum su diledüm içmege ben

Elüme sundılar kîf şerbet-ile"⁵⁶ bu alıntı örnek gösterilebilir.

3.2. Muhteva ve Tematik Mukayese

Darîr ve Veysî'nin siyer metinleri, içerik düzeni ve tematik tercihleri bakımından karşılaştırmalı bir şekilde ele alındığında hem benzer eğilimler hem de belirgin ayrışmalar ortaya çıkmaktadır. Bu hususta ilgili başlık altında, eserlerin ana temaları, olayların sunumu ve peygamber tasavvuru gibi yönleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu itibarla Darîr'in eserinde peygamber tasavvuruna bakıldığında, Hz. Peygamber'in mucizelerinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Bu durum hitap edilen kitlenin ihtiyaçları gözetilerek yapılan bir tercih olmalıdır. Nitekim tercüme ettiği ana kaynağı

⁵³ Nuran Öztürk, *a.g.t.*, 176.

⁵⁴ Nuran Öztürk, *a.g.t.*, 297.

⁵⁵ Bk. Mustafa Erkan, *a.g.e.*, 486-510.

⁵⁶ Mustafa Erkan, *a.g.e.*, 501.

bu doğrultuda seçmiştir. Ebu'l-Hasan el-Bekrî'nin kitabı abartılı söyleyişlere ve uydurma rivayetlere yer verilen bir kaynaktır.⁵⁷ Veysi'de benzer şekilde mucizelere sıklıkla temas ederek manevî duygulara hitap etmektedir. Ancak bu noktadaki temel vurgusu, ilahi iradenin desteğinedir. Ayrıca Veysi'nin kaynak çeşitliliği ve edindiği verilere karşı müdekkik tavrıyla daha seçici ve ilmî bir tutum sergilediği görülmektedir. Aynı zamanda o, Hz. Peygamber'in gündelik hayatına dair ticaret, evlilikleri ve aile hayatı gibi bahislerle beşerî yönüne temas etmektedir. Aslında her iki metinde de ticarî seferleri ve evlilik bahisleri yer almaktadır. Bundan murat topluma ahlakî öğretileri yerleştirmek olsa gerektir. Hâsılı ilgili metinler, beşeriyet içinde peygamberin ulvî görevinin ve ilahi hikmetin tesirini beraber okuma imkânı sunmaktadır. Ancak Darîr, sadece Hz. Peygamber'in ilahi seçilmişliğiyle sınırlı kalmaksızın tercih ettiği menkıbevî ve destansı anlatının etkisini metnin tamamında göstermektedir.

Darîr sahabeden övgüyle bahsetmekte, özellikle de Hz. Ali'nin doğumu, hicreti, Hz. Fatıma ile evliliği, kahramanlıkları gibi fasıllara yer vererek kendisinin Hz. Peygamber'in yardımcısı ve varisi olduğu vurgulanmaktadır. Veysi'nin de Peygamber ashabına duyduğu sevgi ve saygıyı hitap biçimlerinde ve hâdis e aktarımlarında görmek mümkündür. Aynı şekilde Hz. Ali'ye özel bir ihtiram ve vurgu görülmektedir. Bu bağlamda Hz. Ali'nin Hz. Fatıma ile nikahının ayrıntılı aktarılması, hicret gecesi anlatılırken Hz. Ali'nin Peygamber'in yerine yatarak canını tehlikeye atması bahsinde meleklerin bile onun fedakârlığına gıpta etmesi gibi diğer eserlerde sık rastlanmayan anlatılar bu meseleye örnektir.⁵⁸ Fakat bu hususta Darîr'in daha baskın bir meyil gösterdiği söylenebilir.

Yoğunlaşan temalardan başlıcası "nûr-i Muhammedî" bahsidir. Darîr, Hz. Peygamberin nesebini Hz. Âdem'den başlatarak ayrıntılı şekilde vermektedir. Çok sayıda peygamberin adını zikretmekle birlikte nesep içinde peygamberlik verilmese de neslin devamını sağlayan kimselerin ve hanımlarının isimleri zikredilmektedir. Bilhassa babadan oğula vasiyet

⁵⁷ Erşahin, Ebu'l-Hasan el-Bekrî'nin bu şekilde bir üslup ve yöntem kullanmasının vaizlik-kassaslık mesleğinden kaynaklı olabileceğini ifade etmektedir. el-Bekrî'nin şahsına ve eserine yönelik eleştirilere temas eden Erşahin, Darîr'in eserinin Osmanlı siyer yazıcılığına tesirine dikkat çekerek böyle bir eserin tercüme edilmesinin bu sahanın gelişimi için olumsuz olduğunu dile getirmektedir. Bk. Seyfettin Erşahin, *a.g.m.*, 337, 339.

⁵⁸ Nuran Öztürk, *a.g.t.*, 281.

üzere pak nesepli kimselerle evliliğin nurun aktarımında önemine sıklıkla temas edilmektedir. Hz. Peygamberin veladeti yaklaştıkça anlatı daha da yoğunlaşmakta ve peygamberlik nurunu taşıyan atalarının mucizelerine de yer verilmektedir. Bu bağlamda Hâşim ile Selma'nın evliliği ve Abdulmuttalib'in hikâyesi uzun uzun ve destansı şekilde anlatılmaktadır.⁵⁹ Veysî ise bahsi Hz. Âdem, Hz. Şit ve Hz. Nuh üzerinden Peygamberimizin yirmi birinci göbekten dedesi Adnan'a bağlayarak Arap kabilelerinin dağılımına kısaca temas etmektedir. Yine Hz. Peygamber'in dördüncü kuşaktan dedesi Kusay'ın ismi üzerinde biraz durmakta, daha sonra büyük dedesi Hâşim'in Selma binti Amr ile evliliğinden bahsetmektedir. Bu bağlamda ilgili konu Abdulmuttalib'in hikâyesi ile nihayete ermekte, akabinde de zemzem kuyusunun bulunması ve Abdullah ile Amine'nin evliliği fasılları üzerinden nesep vurgusu anlatılmaya devam etmektedir.⁶⁰ Hâsılı nûr-ı Muhammedî vurgusu Veysî'nin eserinde de görülmekle birlikte Darîr bu mevzu üzerine daha da yoğunlaşmaktadır.

Bir diğer önemli konu Hz. Peygamberin doğumu hâdisesidir. Doğumu öncesi meydana gelen mucizeler ve işaretler hakkında her iki eserde de anlatılara rastlamak mümkündür. Fakat Darîr'in metninde bu girizgâh faslı hikâyelere sıklıkla yer verilen ve çok ayrıntılı bir anlatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Veysî'de ifadeler daha ziyade hâdisenin önemini ifade ve Hz. Muhammed'in peygamberliğini tasdik maksadı taşımaktadır. Darîr'de ise herkesin, başka memleketteki insanların dahi şüpheye düşmeksizin onun geleceğini idrak ettiği, henüz doğmadan inkâra ve yolunu engellemeye kastedildiği vurgulanmaktadır. Darîr'in kaleme aldığı bu bölüm, Türk edebiyatında "mevlid" türünde kendisinden sonra yazılan çok sayıda manzum eser için kaynak olmuştur. Hatta bu hususta türün ilk Türkçe örneği olarak tanımlamak da mümkündür.⁶¹ Darîr, doğum anını Amine'nin ağzından aktarmaktadır.⁶² Veysî, Hz. Peygamber'in doğumuna dair farklı rivayetlere temas ederek olayı kaydeder.⁶³ Veysî'nin eserinde ayrıca Hz.

⁵⁹ Bk. Mustafa Erkan, *a.g.e.*, 204-337.

⁶⁰ Bk. Üveys b. Mehmed el-Alaşehirî el-Üskübî, *Siyer-i Veysî*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Köşkü, 1328, 2-12.

⁶¹ Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi, Destanlar Devrinden Zamânımıza Kadar*, MEB, Yayınları, İstanbul 2004, 1/370.

⁶² Bk. Mustafa Erkan, *a.g.e.*, 486-510.

⁶³ Bk. Üveys b. Mehmed el-Alaşehirî el-Üskübî, *a.g.e.*, 20-33.

Peygamber'in doğum tarihine dair ilgili rivayetler üzerinden bir tartışmaya yer verilmiştir.⁶⁴

Siyer anlatısında önemli yer edinen başka bir mevzu İsrâ-Mi'rac hâdisesidir. Darîr'in hâdiseyi detaylandırarak anlattığı görülmektedir. Bu itibarla Hz. Peygamber'in diğer peygamberlerle ve meleklerle tanışması, Cennet ile Cehennemi gezmesi gibi hususlar aktarılmıştır.⁶⁵ Veysî'nin eserinde Mi'rac hâdisesinin ayrıca bir öneme sahip olduğu söylenebilir. *Siyer-i Veysî* de bu bahis daha derinlikli şekilde kaleme alınmış ve meselenin kelamî boyutu, ilgili rivayetler üzerinden değerlendirmelerle birlikte olayın vuku buluşunun ve nasıllığının imkânı tartışılmıştır. Daha sonra da Mi'rac gecesi yaşanan hâdiseler aktarılmıştır.⁶⁶ Veysî'nin eserinin tam adı *Dürretü't-Tâc fî Sîreti Sâhibi'l-Mi'râc*'tır. Hz. Peygamber'e yönelik farklı hitap biçimlerini eserinde kullanan Veysî, eserini isimlendirirken Hz. Peygamber'in en büyük mucizelerinden mi'rac ile onu tavsif etmiş olması da bu konuya verdiği önemi göstermektedir.

Siyerin en önemli konularından olan Hicret bahsine gelince, Darîr bu fasılda öncelikle göçün sebeplerini kendince izah etmiştir. Daha sonra hicret eden ve müşriklerin oyunlarıyla yolundan edilen sahabenin adlarını sırasıyla zikretmektedir. Her iki metin de Hz. Peygamber ile Hz. Ebu Bekir'in yola hazırlık ve hicret süreçlerinde benzer anlatılara sahiptir. Bununla birlikte Darîr'de, Veysî'de bulunmayan Sevr dağının saklanmaları için kendilerini çağırması, Ümmü Mâbed'in hasta çocuğunu iyi etmesi, Ümmü Mâbed'in evinde halka tebliğde bulunurken duasıyla ikramlıkların tükenmemesi, Kuba'da konakladıkları sürede meydana gelen mucizeleri ve Ebu Eyyub'un annesinin görmeyen gözlerini iyileştirmesi benzeri anlatılar bulunmaktadır.⁶⁷

Veysî'nin eseri Bedir gazvesi ile nihayete ermektedir. Darîr ise siyer anlatısını tamamlama imkânı bulduğu için diğer savaşlar hakkında da bilgi sunmaktadır. Her iki metinde de Bedir gazvesinin ön hazırlıkları,

⁶⁴ Üveys b. Mehmed el-Alaşehirî el-Üskübî, *a.g.e.*, 31.

⁶⁵ Bk. Mustafa Darîr, *Kitab-ı Siyer-i Nebi*, haz. Mehmet Faruk Gürtunca, Sağlam Kitabevi, İstanbul 1977, 2/166-227.

⁶⁶ Bk. Üveys b. Mehmed el-Alaşehirî el-Üskübî, *a.g.e.*, 106-118. Nuran Öztürk, "Siyer-i Veysî'nin Mi'râc Bölümü: Muhteva Özellikleri", *Dînî, Tarihî ve Edebî Açılardan Kûdüs*, İstanbul 2018, Dün Bugün Yarın Yay., 393-418.

⁶⁷ Bk. Mustafa Darîr, *a.g.e.*, 403-483.

tarafından kimlerin meydanda hazır bulunduğu, müşriklerin arasındaki çıkmazlar ve motivasyonlarını zedeleyen hususlar ile Müslümanların birlik içinde hareketi ve Hz. Peygamber'in savaş stratejileri noktasında ashabıyla istişareleri gibi meseleler bahis konusu edilmiştir. Savaş anında Hz. Peygamber'in komutası, emirleri ve Allah'a yakarışı, ashabin korkusunu giderecek ayetlerin nüzülü, meleklerin Müslümanlarla beraber çarpışması benzeri anlatılarla okuyucunun cihat ve fetih ruhunu dinç tutup şevke getirilmesinin temin edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim savaşçı bir millet olan Türklerin mücadele azmini ve moralini diri tutmak maksadıyla Hz. Peygamber'in gazalarını anlatmak etkili bir yöntem olmuştur.⁶⁸ Her iki metinde de benzeri bir anlatı takip edilmektedir.

Muhteva açısından yapılan mukayeseyi tablo halinde vermek gerekirse;

	<i>Tercümetü'd-Darir</i>	<i>Siyer-i Veysi</i>
Peygamber Tasavvuru	Mucizeler ön planda.	Mucizelere yer vermekle beraber beşerî yönler vurgulanır.
Kaynak Kullanımı ve Yöntem	Abartılı ve zayıf nakiller mevcut. Rivayet değerlendirmesi yapılmıyor. Menkıbevî anlatım var.	Seçici, eleştirel, ilmî tavır; farklı rivayetleri değerlendirir.
Ashaba Yaklaşım	Sahabeye ve Peygamber'in ailesine duyulan ihtiram açıkça görülür; bununla birlikte Hz. Ali'ye özel bir vurgu hâkimdir.	Sahabeden övgü ve hürmetle bahsedilir. Hz. Ali'ye dair anlatılar nispeten daha fazladır.
Nûr-i Muhammedî Anlatısı	Ayrıntılı soy bilgisi, pak nesep vurgusu, mucizevi ve destansı aktarım.	Nesep anlatısı daha muhtasar. Pak nesep ve nûr-ı Muhammedî anlatısı mevcut, fakat Darir'deki kadar baskın değil.
Doğum Anlatısı	Ayrıntılı, mucizelerle süslü, Amine'nin ağzından aktarılır; mevlid geleneğine kaynaklık etmiştir.	Rivayet temelli; doğum tarihi tartışmalarına yer verir.
İsrâ ve Mi'rac	Detaylı menkıbevî anlatı; cennet-cehennem tasvirleri geniş yer tutar.	Kelamî tartışmalar ön planda; eserin adı Mi'rac vurgusunu yansıtır.

⁶⁸ Bu meseleye örnek olarak, Ahmed Refik'in *Gazavât-ı Celile-i Peygamberî* adlı eseri ile Süleyman Sırrı Efendi'nin *Makâsıd-ı Münciye* isimli eserleri anılabilir. Bk. Ahmed Refik, *Gazavât-ı Celile-i Peygamberî*, haz. Yaşar Çalışkan, Büyüyen Ay Yayınları 2014; Selim Argun, *Harb-i Umûmî Gölgesinde Siyer Telifi*, Siyer Yayınları 2020.

Hicret	Mucize merkezli, olağanüstü hadiseler ön planda.	Olayın genel çerçevesi üzerinde durulur. Mucize anlatılarına da yer verilir.
--------	--	--

Müşterek bir inanç ve hissiyata sahip müellifler, ortak kaynakları temel alarak eser verdikleri ve aynı hâdiseleri işledikleri için muhtevada benzerlikler elbette kaçınılmazdır. Ancak üslup ve yöntemdeki farklılaşmanın temel nedeni yazılış gayeleri ve hitap ettikleri kesimin ayrışmasından ileri gelmektedir. Darîr'den talep edilen halkın manevi duygularını perçinleyen bir eser ortaya koymasındır. Toplumun kendi dilinde, kolaylıkla anlayabileceği, dinini kendi kavramları ve kültürel kodlarıyla öğrenebileceği bir metin sunmuştur. Veysî'nin devrindeyse bu işlevi gören siyer ilminin alt türlerinde eserler bulunmakla birlikte çeviri faaliyetleri de artmış durumdaydı. İlmiye sınıfına mensup bir zat olan Veysî, rivayetler hakkında değerlendirmelere ve akıl yürütmelere yer vererek okuyucunun dimağına ve söyleyiş güzelliğiyle edebî zevkine yönelik bir eser yazmıştır. Her ne kadar ağdalı söyleyişi ve ilmî referanslarıyla üst düzey bir zümreyi hedeflediği düşünülse de etki alanı çok daha geniş ve tercih edilen bir eser olduğu anlaşılmaktadır.

3.3. Dil ve Üslup Açısından Karşılaştırma

Üslup karşılaştırması geniş ve iddialı bir inceleme alanı olmakla birlikte, bu çalışmada yalnızca Darîr ve Veysî'nin metinlerinden hareketle dil ve üslup bakımından öne çıkan bazı temel hususlar kısaca mukayeseye tâbi tutulacaktır. Darîr, manzum-mensur karışık bir biçimde eserini yazmıştır. Metinde Arapça ve Farsça kelimelere yer verilse bile oldukça anlaşılır bir Türkçe kullanılmıştır. Bazı bölümlerde Darîr'in konuyu Arapça olarak kaydettiği görülmektedir. Bu durum ilgili konuların hassasiyetinden ötürü dinleyicilerin aklının ermeyeceği şeylere muhatap etmemek gayesiyledir. Bu bağlamda Mi'rac hâdisesi faslında, işittiği sözlerin bazılarını tercüme etmeyi uygun görmediğini, zira anlaşılması güç olan bu hâdisenin aktarılması halinde bazı kimselerin şaşkına döneceğini, bu sebeple edeben Arapça kayıt düşmenin daha uygun olduğunu ifade etmektedir.⁶⁹

⁶⁹ "Bu birkaç kelimâtlar râvîler dilinden işidildi. Anı halka haber virmediler. Darîr hakîr dahı tercüme kılmak kasdın eylemedi ve anmaga edeb sakladı yine 'Arabca yazmak maslahat gördi.'" Bk. Esra Egüz, *a.g.t.*, 91.

Darîr'in sade ve açık söyleyişi aynı zamanda sanatlı ve ahenklidir. Düzyazıdan oluşan metin kısmı kulağa hoş gelecek şekilde kafiyelidir, secili nesir olarak tanımlanabilir. Yazıya aktarılmadan önce sultanın meclisinde sözlü olarak sunulan eserde, dinleyicilere hitap edildiği ve anlatının konuşma havasında gerçekleştiği anlaşılmaktadır.⁷⁰ Egüz'ün tespitlerine göre eserde, atasözleri, deyimler ve nasihatlere yer verilerek anlatım zenginleştirilmiştir.⁷¹

Veysî ise *Siyer*'inde Arapça-Farsça kelimeleri çok sık kullanmaktadır. Eserde uzun edebî ve sanatlı tamlamalara yer verilen ağdalı bir dil tercih edilmiştir. Öyle ki, anlaşılması güç bu eser için bir sözlük dahi yazılmıştır.⁷² Veysî'nin metninde, Darîr'de olduğu kadar manzum kısımlara rastlamamaktadır fakat o da şiirlerden yararlanmıştır. Bu bağlamda çok sayıda Türkçe, Farsça ve Arapça şiir bulunmaktadır.⁷³ Bu beyitler anlatının edebî ve estetik yönünü güçlendirmenin yanı sıra bazen de olay aktarılırken karakterleri konuşturmak amacıyla kullanılmıştır. Bu hususa örnek olarak, Hubâb b. Münzir'in Bedir Savaşı'nda Peygamberin tayin ettiği mekanın ilahi bir yönlendirmeye seçilip seçilmediğini sorması ve ardından kendi görüşünü dile getirmesi gösterilebilir. Bu durum, "*Bu taraftan onun kemali noksan sayılmaz; bu taraftan ise şeref bizim nasibimiz olur*"⁷⁴ şeklinde tercüme edilebilecek Farsça bir beyitle ifade edilmiştir. Nitekim benzer şekilde Darîr'in de olayları karakterlerin ağzından naklettiği, bu anlatım yöntemine daha sık müracaat ettiği görülmektedir. Bunlara ek olarak, her iki yazarın da şiirler aracılığıyla metni yazma amaçlarını didaktik bir şekilde ortaya koydukları görülmektedir. Yani aktardıkları hâdiselerin esas anlamını, ibretleri ve çıkarılacak dersleri şiirler üzerinden sunarak halkın anlamasını kolaylaştırdıkları söylenebilir.

⁷⁰ Esra Egüz, *a.g.t.*, 103.

⁷¹ Darîr'in *Siyer*'inin dil ve üslup özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Esra Egüz, *a.g.t.*, 91-119.

⁷² Bk. Şhadi al-İsmail, *Lugat-i Siyer-i Veysî*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

⁷³ Ayrıntılı bilgi için bk. Nuran Öztürk, Bilge Karga (Göllü), "Veysî-i Alaşehir / Veysî-i Üskübî'nin Siyeri'ndeki Farsça Şiirlerin Kaynakları", 21. Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu ve Karma Türk Sanatları Sergisi, Üsküp-Makedonya: 07-09 Mayıs 2016, 307-322.

⁷⁴ Üveys b. Mehmed el-Alaşehirî el-Üskübî, *Siyer-i Veysî Mekkî ve Medenî*, İstanbul 1286, 222.

Veysî'nin şahısların ismini anarken yahut onlara işaret etmek istediğinde tercih ettiği hitap şekilleri üzerinden edebî becerisini ve dili ustalıklı kullanışını görmek mümkündür. Bilhassa Hz. Peygamber'den neredeyse her seferinde bambaşka bir terkip kullanarak bahsetmektedir. Bu suretle ismini zikretmeye gerek duymaksızın bu tamlamalarla kendisine olan sevgisini, hürmetini ve onun sahip olduğu üstün meziyetlerini ifade edebilmektedir. Yine düşmanlarından bahsederken de dili incelikli bir şekilde kullanarak tasvir gücünü bir silah olarak kullanabilmektedir. Bu itibarla okuyucuya duygusal bir yönlendirmede bulunmaktadır. Kişiye göre, hürmetini, sevgisini yahut düşmanlığını belli edecek ibareler seçmektedir. Darîr'de kişiler zikredilirken bu şekilde uzun tavsiflere yer verilmemiştir. Sade bir dil tercih eden Darîr, çoğu zaman karakterlerin yalnızca isimlerini ifade etmekle yetinmiştir. Bununla birlikte bazı olayları aktarırken ashabın cesaret, sabır ve sadakat gibi erdemleri ile müşriklerin kötü mizacını betimleyerek ortaya koymaktadır.⁷⁵

Darîr'in ifade gücü epik ve destansı bir anlatı içermektedir. Bu yönüyle sanki okuyucuyu/dinleyiciyi yüreklendirme, onların aidiyet duygularını güçlendirme ve bir amaç etrafında birleştirme hâsılı bir toplumun kimliğini inşa etme gayesindedir. Bununla beraber Darîr, okuyucuyu metnin içine dâhil ederek dikkatlerini çekmeye, onları düşündürmeye, nasihat etmeye ve duygusal bir bağ kurmaya çalışacak şekilde doğrudan muhatap almaktadır.⁷⁶ Darîr'in anlatı biçimi nutuk ya da menkıbe havasındadır. Buna kıyasla Veysî tarih yazım biçimiyle, daha ziyade doğru bilgiyi sunmayı hedefler. Bu hususta edindiği verileri paylaşarak metin içinde müzakere bulunur. Bu itibarla okuyucuyu doğrudan muhatap almasa da onları akıl yürütmeye teşvik etmektedir. Ancak bunu yaparken okuyucunun duygusal

⁷⁵ Misal olarak eserde, Kureyş ahalisinin ticaret için yola çıktıklarında kervana lider tayin etmelerini gerektiren bir hâdise anlatılmaktadır. Bu anlatıda müzakere aşamasında, Hz. Hamza'nın Hz. Peygamber'i aday gösterip onu atılğan ve cesurca desteklediği, Ebu Cehil'in ihtiras ve fitneyle tavır takındığı ve Hz. Peygamber'in hilm ile sakinliğini koruyarak birleştirici bir tutum sergilediği ifade edilmektedir. Bu şekilde olay anlatısında karakter ve mizaç tavsifine örnek anlatılar bulunmaktadır. Bk. Mustafa Erkan, *a.g.e.*, 839-843.

⁷⁶ Misal, "Zinhâr yâ mü'minler yâ müsülmânlar, olmaşun kim Resûlün hakkına söylenen sözlere, anun sıfatının şerhine, beyânına, mu'cizâtlarına, kerâmetlerine inkâr kılasız, dilinüze za'f hâsıl ola, belki îmanunuz eksile. Zîrâ Resûlün makâmı ulu makâmdur. Anun menzileti azîm, âlî menziletdür." benzeri ifadelere rastlamak mümkündür. Mustafa Erkan, *a.g.e.*, 506.

ihtiyacını geri planda tutmaksızın okurun hâdiseleri hissederek anlamasını temin edecek şekilde betimlemeler ve metaforlar kullanmaktadır.

Veysî'nin yaşadığı 17. asır, Türk edebiyatında klasikleşme temayüllerinin hâkim olduğu, sebk-i hindî akımının etkisinin hissedildiği, sanatlı ve mükemmel söyleyişin takdir gördüğü ve bununla birlikte toplumsal problemlerin edebî metinlere yansıdığı bir devirdir.⁷⁷ Veysî'nin siyerinin ve diğer eserlerinin yaşadığı çağın edebî özelliklerini taşıdığı anlaşılmaktadır. Oysa Darîr'in yaşadığı 14. asrın ikinci yarısında Memlûklü sarayında Türkçeyi bir ilim dili olarak daha geniş kitlelere ulaştırma çabası görülmektedir. Aynı şekilde, Anadolu sahasında da doğrudan yöneticilerin teşvikiyle tercüme faaliyetleri yapılmaktadır.⁷⁸ Darîr'de bahsi geçen eserini sade bir Türkçe ile kaleme almıştır. Eserin yazılış amacı, Hz. Peygamber'in siyasi, içtimaî ve ahlakî mesajlarını halka ve yöneticilere ulaştırmak olduğu için sade ve duygulu bir üslup kullanmıştır. Nesir ve nazım yazım türlerini karıştırması ise, dinleyicinin ilgisini çekme ve tesir etme gayretinden kaynaklanmaktadır. Netice itibarıyla, Darîr çağının ve muhitinin ihtiyaçlarına uygun bir dil ve üslup benimsemiştir.

S o n u ç

Karşılaştırılan bu iki eser incelenerek Türklerin siyer anlayışı, peygamber sevgileri, dinî tecrübeleri ve kullandıkları kavramlar hakkında bilgi edinmek mümkündür. Bu minvalde, ilgili eserler Müslüman Türklerin Hz. Muhammed hakkındaki duygu ve düşüncelerini anlamada kaynaklık edebilirler. 14. yüzyılın ikinci yarısında Memlûklü coğrafyası, İslam dünyasının ilim ve kültür merkezi haline gelmiştir. Bu dönemde edebiyat ve tarih yazımında müelliflerin, mevcut bilgiyi muhafaza etme, geliştirme, eleştirel bir yaklaşımla değerlendirme ve yanlışları tashih etme yönünde çaba sergiledikleri görülmektedir. Aynı zamanda bu coğrafyada, Türkçenin bir ilim dili olarak kullanımı ivme kazanmıştır. Darîr de bu bağlamda *Sîretü'n-Nebî'sini* halkın anlayabileceği sade bir dille ve edebî bir üslupla kaleme almıştır. Bu durum eserin daha geniş bir çevrede tanınmasına imkân vermiştir. Aynı şekilde 17. asra gelindiğinde Osmanlı coğrafyası ilmin ve sanatın merkezi haline dönüşmüştür. Bu asırda yetişen ilmiye sınıfına

⁷⁷ Bilal Kemikli, *Türk İslam Edebiyatı Giriş* (Bursa: Emin Yayınları, 2019), 94.

⁷⁸ Yıldray Kaplan, *a.g.t.*, 36-37.

mensup bir müellif olarak Veysi de çağının ilim anlayışını ve edebî zevkini aksettiren bir eser telif etmiştir.

Darîr daha çok şifahî kültürün bir devamı niteliğinde eserlerini yazmıştır. Bu itibarla siyerini ilmî bir kaygıyla kaleme almadığı görülmektedir. Doğrudan muasırı ilmî bir siyer metnini yahut İbn Hişâm'ın eserini tercüme etmeyi tercih etseydi dahi kendine has söyleyişiyle benzer bir aktarım sunabilirdi. Zira o devirde edebiyat ve tarih ilmi iç içe geçmiş durumdadır; sözlü anlatımın derlenmesiyle oluşan metinlerde anlatım biçimi çoğunlukla kıssalar ve menkıbeler temelinde şekillenen bir tarih anlayışını yansıtmaktaydı. Ayrıca Darîr'in bu husustaki temayülü, eserinin sebep-i telifinde ifade ettiği üzere, doğrudan Memlük melikinin talebi ve hocasının yönlendirmesinin bir sonucudur. Toplumun beklentileri ve ihtiyaçları doğrultusunda bu şekilde bir yön tayin edildiği görülmektedir. Kendisinden talep edilenlerin yanı sıra, eserini bu üslupla yazması, imkân ve yetkinlikleriyle de ilişkilendirilebilir.

Osmanlı'da tarih yazımı daha ziyade Arapça ve Farsça literatür üzerinden gelişmiştir. Veysî'nin kaynakları üzerinden bu durumu okumak mümkündür. Bu hususta siyer ilminin ilk kaynaklarıyla birlikte muasırlarının eserlerinden de istifade eden Veysî'nin tarih eserleriyle sınırlı kalmayarak farklı disiplinlerden eserlere müracaat ettiği görülmektedir. Darîr'in Türkçe yazım geleneğini başlatmasından kendi zamanına kadar geçen iki buçuk asırlık ilmî birikimden de yararlanmıştı. Darîr'in yaşadığı devirde ve coğrafyada ilim talipleri için yazılan, rivayetlerin sıhhatinin gözetildiği, ilmî bir yöntemle kaleme alınan çok sayıda eser bulunmaktaydı. Hatta bahsi geçen çalışmalardan bazıları Veysî'nin de yararlandığı kaynaklardandır. Bu suretle Veysî'nin, Darîr'e kıyasla, Memlüklü tarih yazıcılığından daha çok haberdar olduğu ve ilmî bir yöntem benimsediği söylenebilir. Bu itibarla her iki müellifin eserlerini yaşadıkları çağ ve içinde bulundukları devletler ekseninde kıyaslamak isabetli olmayacaktır. Bununla birlikte Darîr ve Veysî'nin eserleri üzerinden yapılacak bir karşılaştırma, siyer ilminin Türkçe söyleyişi ve yerleşme sürecini anlamaya katkı sağlayabilir.

Üslup ve yöntem noktasında iki eserde de hikâyeler ve şiirlere yer verilmektedir. Karakterlerin duygu durumlarını aktarmada, onları şiir aracılığıyla konuşturma yoluna gidilmiş ve benzer bir üslup benimsenmiştir. Ancak bu hususta Darîr'in kıssalara ve manzum

söyleyişlere Veysi'den daha fazla başvurduğu görülmektedir. Yine mucizeler ve olağanüstü anlatıların yoğun olduğu bu metinlerde, beşer üstü referanslara Darîr'in daha çok yöneldiği görülmektedir. Veysî eserini ilmî bir kaygıyla ortaya koyduğu için kullandığı kaynaklarını çoğunlukla zikretmekte, rivayetler arasında tercihte bulunmakta, okuyucuyu da düşündürcek şekilde sorular üretilip cevaplar aramaktadır. Darîr ise yararlandığı kaynakları ve rivayetler arasındaki tercihini nadiren dile getirmektedir.

Bahsi geçen iki eser edebî yönleriyle ön plana çıkmakta, bu sebeple de genellikle edebiyat sahasında araştırma konusu edilmektedir. Aslında yazıldıkları dönemlerde tarihçi-edebiyatçı şeklinde bir ayırım bulunmamaktaydı. Bu sınıflandırma sonraki asırlarda meydana gelmiştir. Bu ilimlerin farklı disiplinler olarak tanımlanması, bir bilim dalı olarak kabul edilmesi 19. yüzyıla tesadüf etmektedir. Bu sebeple günümüz tarih anlayışı ile bu kitapları tarih eseri olarak değerlendirmemek eksik bir sonuç verecektir. İlgili eserleri kendi dönemlerindeki işlevleri, konumları ve ilmî değerleri bağlamında değerlendirmek gerekmektedir. Her iki eserde üretildikleri toplumların ihtiyaçları doğrultusunda varlık göstermiştir. Bunun da ötesinde kendi devirlerini aşacak şekilde ses getirmiş ve bu sahada yazılan eserler üzerinde etkili olmuşlardır.

Sonuç itibarıyla, bu çalışma aracılığıyla Türkçe siyer yazım geleneğinde tercüme ve telif eserlerin üstlendiği roller, Darîr ve Veysî'nin metinleri üzerinden ele alınmaya çalışılmıştır. Bu suretle tercüme niteliği taşıyan Darîr'in eserinin halkın anlayabileceği sadelikte, sözlü gelenek temelli bir anlatı sunarken; telif nitelikli Veysî'nin eserinin ilmî kaygılarla, kaynak çeşitliliği ve sanatlı anlatım özellikleri doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Bu yönüyle iki metin, yazıldıkları dönemlerin dinî, kültürel ve toplumsal dinamiklerini yansıtanın ötesinde, Türkçe siyer yazıcılığının yönelimleri ve dönüşümleri hakkında da kayda değer bilgiler sağlamaktadır. Daha önce müstakil çalışmalara konu olan bu eserler, muhteva ve yöntem açısından katmanlı biçimde karşılaştırılarak Türkçe siyer literatürünün başlangıç dönemine dair bir değerlendirme yapılmıştır. Bu karşılaştırma yalnızca iki metinle sınırlıdır. Siyer yazıcılığına dair genel eğilimlerin daha kapsamlı biçimde anlaşılması, farklı dönemlere ve bölgelere ait başka siyer örneklerinin benzer yöntemlerle incelenmesiyle temin edilecektir.

KAYNAKÇA

- AL-İSMÂİL, Şhadi, *Lugat-i Siyer-i Veysî*, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2014.
- ABDUR ROUF, Mohammad, *Bengalce Siyer Yazıcılığı ve Hz. Muhammed Tasavvuru*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2022.
- ARGUN, Selim, *Harb-i Umûmî Gölgesinde Siyer Telifi*, Siyer Yayınları, İstanbul 2020.
- ARPAGUŞ, Hatice K., *Osmanlı Halkının Geleneksel İslam Anlayışı ve Kaynakları*, M.Ü.İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2015.
- ATÂYÎ, Nev'îzâde, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti's-Şakâ'ik: Nev'îzade Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli (İnceleme - Tenkitli Metin)*, haz. Suat Donuk, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2017.
- AYAZ, Fatih Yahya, "Memlükler", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti 09: Müslüman Türk Devletleri II*, (ed. Muhammet Hanefi Palabıyık, Osman Çetin), Siyer Yayınları, İstanbul 2018.
- BANARLI, Nihad Sâmî, *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi: Destanlar Devrinden Zamânımıza Kadar*, MEB Yayınları, İstanbul 2004.
- BURSALI, Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri II*, (ed. Fikri Yavuz, İsmail Özen), Meral Yayınevi, İstanbul 1972.
- ÇELEBÎ, Kâtip, *Fezleke*, 2 Cilt. Ceride-i Havadis Matbaası, İstanbul 1287.
- DARÎR, Mustafa, *Kitab-ı Siyer-i Nebi*, haz. Mehmet Faruk Görtunca, Sağlam Kitabevi, İstanbul 1977.
- DEMİR, Özlem, "XVI. Yüzyılda Telif ve Mensur Bir Siyer-i Nebî: Defterdar Ebûlfazl Mehmed Efendi'nin Cerîde-i Âsâr ve Harîde-i Ahbâr'ı". *Bitlis İslamiyat Dergisi*, 5/2 (2023), 60-75.
- DEMİRCAN, Adnan, *Siyer*, Beyan Yayınları, İstanbul 2016.
- EGÜZ, Esra, *Darîr'in Sîretü'n-Nebî'sindeki Türkçe Manzumeler*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013.
- EL-SHAMAN, Massad Süveylim Ali, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişâm'ın Siyer'inin Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara 1982.
- ERKAN, Mustafa, *Sîretü'n-Nebî Tercümetü'd-Darîr: (İnceleme-Metin-Dizinli Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2022.

- ERŞAHİN, Seyfettin, “Osmanlı Toplumunun Hz. Muhammed Hakkındaki Bilgi Kaynakları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 18/3 (2005), 335-358.
- GÜLTEKİN, Hasan, “Veysi’nin Sosyal Tenkit İçerikli Kasidesi”, *Erdem* 64 (2013), 31-48.
- HOCA, Fadıl, *Üskübî Divanî: Veysi Üskübi Divanı’nın Tahlili*, Balkan Vakfı Yayınları, Edirne 2012.
- İZMİRLİ, İsmail Hakkı, *Siyer-i Celile-i Nebeviyye*, haz. İsmail Hakkı Uca, Esra Yayınları, Konya 1996.
- KAPLAN, Yıldırım, *Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr’in Kitâb-ı Siyer-i Nebî’si*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.
- KARAHAN, Leyla, *Erzurumlu Mustafa Darir Kissa-i Yusuf, Yusuf u Züleyha*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1985.
- KAYA, Bayram Ali, “Veysî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2013, 43, 76-77.
- KEMİKLİ, Bilal, *Türk İslam Edebiyatı Giriş*, Emin Yayınları, Bursa 2019.
- KEMİKLİ, Nesime Beyza, *Siyer Yazıcılığında Dönüşüm: Meşrutiyet Dönemi Türkçe Siyer Yazıcılığı*, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul 2021.
- KONYALI, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, Ercan Matbaası, İstanbul 1960.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1986.
- MİDİLLİ, Muhammet Enes, “Ulemânın Memlûk Coğrafyasına Yönelmesi ve Memlûkler Döneminde Kahire İlim Kurumları”, *İslam Tetkikleri Dergisi*, 10/1 (2020), 389-412.
- ÖZ, Şaban, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, İSAR Vakfı Yayınları, İstanbul 2008.
- ÖZTOPRAK, Nihat, “Türk Edebiyatında Manzum Siyerler”, *Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, (ed. Bilal Kemikli, Osman Çetin), TDV Yayınları, Ankara 2010, 51-70.
- ÖZTÜRK, Nuran, *Siyer türü ve Siyer-i Veysi (Dürretü’t-tac fi sireti sahibi’l-mi’rac)*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1997.
- ÖZTÜRK, Nuran, “Siyer-i Veysî’nin Mi’râç Bölümü: Muhteva Özellikleri”, *Dînî, Tarihî ve Edebî Açılardan Küdüs*, (Editörler: İbrahim Çelik, Mehmet Dursun Erdem, Özcan Güngör, Necip Fazıl Kurt), Dün Bugün Yarın Yay., İstanbul 2018, 393-418.

- ÖZTÜRK, Nuran, “Veysî’nin Dürretü’t-tâc Adlı Siyeri ve Nüshalarının Tanıtımı”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, Kayseri 1999, 34-43.
- ÖZTÜRK, Nuran, Bilge Karga (Göllü), “Veysî-i Alaşehirî /Veysî-i Üskübî’nin Siyeri’ndeki Farsça Şiirlerin Kaynakları”, *21. Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu ve Karma Türk Sanatları Sergisi*, Üsküp-Makedonya: 07-09 Mayıs 2016, 307-322.
- REFİK, Ahmed, *Gazavât-ı Celîle-i Peygamberî*, haz. Yaşar Çalışkan, Büyüyen Ay Yayınları 2014.
- ŞEN, Ahmet Tunç, *The dream of a 17th century Ottoman intellectual: Veysi and his Habname*, Sabancı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008.
- TEKİNDAG, Şehabettin “Berkuk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1992, 5, 511-512.
- TERGİP, Ayhan, “Siyer Yazıcılığı ve Türklerin Siyer İlmine Katkıları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi : The Journal of International Social Research*, 3/15 (2010), 221-232.
- TOSKA, Zehra, *Veysî Divanı: Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği*, İstanbul Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 1985.
- VEYSÎ, Üveys b. Mehmed Alaşehirî, *Hedîyetü’l-Muhlisîn ve Tezkiretü’l-Muhsinîn*, Ankara: Milli Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz A 6013.
- VEYSÎ, Üveys b. Mehmed el-Alaşehirî el-Üskübî, *Hülâsa-i Kimyâ-yı Sa’âdet*, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, BY0000009153.
- VEYSÎ, Üveys b. Mehmed el-Alaşehirî el-Üskübî, *Siyer-i Nebi*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi. Revan Köşkü. 1328.
- VEYSÎ, Üveys b. Mehmed el-Alaşehirî el-Üskübî, *Siyer-i Veysî Mekkî ve Medenî*, İstanbul: Vezirhan Matbaası, 1286.
- YAVUZ, Kemal, “XIII-XVI. Asır Dil Yadigarlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 27, İstanbul 1983, 9-57.
- YILMAZ, H. Kâmil, *Aziz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı*, Erkam Yayınları, İstanbul 1999.